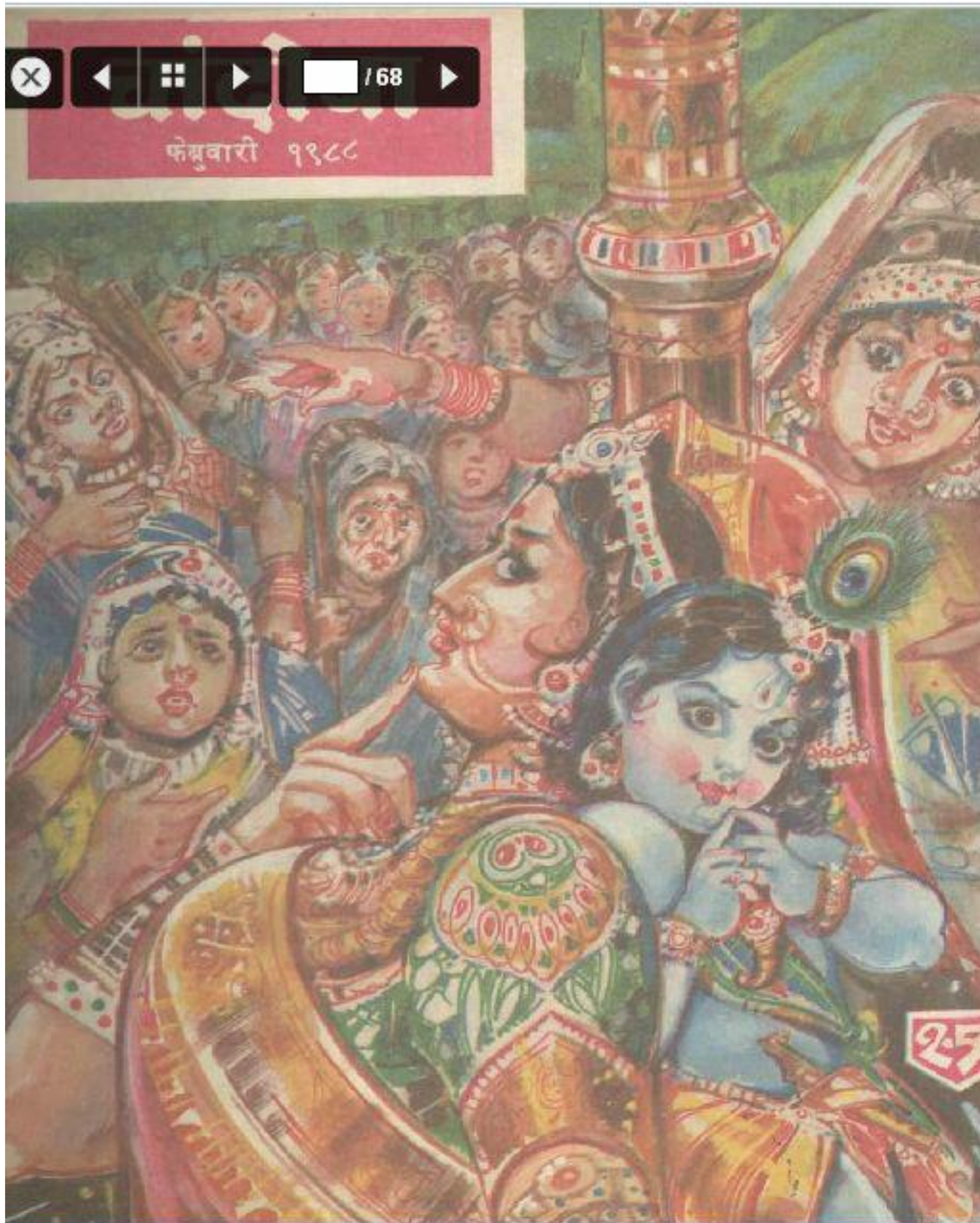

फेब्रुवारी १९८८

चांदोबा

फेब्रुवारी 1988

अनुक्रमणिका

एक प्रत : २-५०

वार्षिक वर्गणी : ३०-००

चांदोबातील नवलाई

अतिप्राचीन अंडी

पश्चिम कोलोराडोमध्ये नुकतीच १४५ मिलियन वर्षांपूर्वीच्या राक्षसी आकाराच्या पालींच्या (डिनोजार) अंड्यांची कवचे सापडली आहेत. ज्या जागी पालीने अंडी घातली त्या जागी शास्त्रज्ञ डिनोजारच्या अन्य अवशेषांचा शोध घेत आहेत. या कवचांच्या सहाय्याने असे अनुमान केले जात आहे की या अंड्यांची लांबी २० सें.मी. व व्यास ९ सें.मी. असावा.

छोटा पाणाड्या

सौदी अरेबियातील १० वर्षांचा ह्यांडन असेरी नावाचा मुलगा जमिनीखालील पाण्याबद्दल बरोबर माहिती सांगतो. वडील घराजवळ विहीर खोदत असताना या मुलाने किती खोलीवर पाणी मिळेल हे कोणत्याही हत्याराविना अगदी बरोबर सांगितले. यानंतर या मुलाच्या मदतीने त्या प्रान्तातील रहिवाश्यांनी जवळ-जवळ २५० विहिरी खोदल्या आहेत.

सूर्याचे आयुष्य

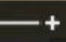
असे अनुमान लावले गेले होते की सूर्याचे आयुष्य जवळजवळ '६,००० मिलियन वर्षे' इतके आहे. परंतु भारतीय खगोल शास्त्रज्ञ श्री बदनवाल श्रीकान्तचे म्हणणे असे आहे की सूर्याचे आयुष्य '४,६०० मिलियन वर्षे' इतकेच आहे. त्यांनी नुकतीच ही माहिती मॉस्कोतील आंतरराष्ट्रीय विश्वकिरण परिषदेतील चर्चेच्या वेळी घोषित केली. या अनुमानामुळे सूर्याचे आयुष्य १,४०० मिलियन वर्षांनी कमी झाले आहे.

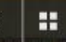
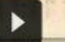
एका पायाने विश्वप्रदक्षिणा

दुसऱ्या महायुद्धात ट्रिस्टन जोन्स नावाच्या सैनिकाचा डावा पाय मोठी जखम झाल्याने निकामी झाला व त्याला 'समुद्रयात्रेसाठी अयोग्य' ठरवून ब्रिटिश रॉयल नेव्हीतून काढून टाकले गेले. तरीही त्याने गेल्या ३४ वर्षांत ६४०,००० कि.मी. इतकी समुद्रयात्रा केली, व अशा प्रकारे त्याने 'तीन वेळा विश्वप्रदक्षिणा' करण्याइतकी यात्रा केली.

पौराणिक कथा :

दुर्गम

प्राचीनकाळी दुर्गम नावाचा एक राक्षस ऋषिमुनि व सज्जन लोकांना त्रास देण्याच्या नवनवीन तऱ्हा शोधू लागला. ऋषिमुनि वेदांच्या सहाय्यानेच यज्ञ करू शकतात. वेदोक्त रीतीनेच यज्ञ संपन्न केला जातो. यज्ञ थांबवायचे तर वेदच नाहीसे केले पाहिजेत-या विचाराने दुर्गमने तपस्या करून काही अपूर्व सिद्धी मिळवल्या. त्या शक्तींचा उपयोग करून दुर्गमने वेद चोरले आणि त्याबरोबरच असा एक उपाय केला की ज्यामुळे ऋषिमुनि वेदमंत्र विसरून जातील.

यामुळे आता ऋषिमुनि यज्ञ करू शकेनात. यज्ञ व प्रार्थना बन्द झाल्यामुळे ते सर्व दुःखमग्न झाले. जीवनाबद्दल त्यांच्या मनात विरक्ति उत्पन्न झाली. प्रार्थना वगैरे विधि बन्द झाल्यामुळे मानव व दिव्यशक्ति याचा संबंध तुटला. ऋतुचक्र थांबले. वेळेवर पाऊस न पडल्यामुळे झाडे-झुडपे वाळून गेली, नद्या आटून गेल्या. सर्वत्र हाहाःकार झाला.

मानव समाजात दररोज नवे संकट उद्भवू लागले. शेवटी ऋषि-मुनि हिमालयात जगन्माता दुर्गादेवीला शरण गेले.

दुर्गम राक्षसाला जेव्हा ही खबर कळली की ऋषि-मुनि दुर्गामातेच्या दर्शनाला गेले आहेत, तेव्हा तो ही तिथे जाऊन पोचला. त्याच वेळी जगन्मातेच्या दिव्य शरीरातून हजारो अस्त्रे निघाली व त्यांनी दुर्गमचा वध केला.

राक्षसाच्या मृत्युनंतर मुनींना पुन्हा वेद प्राप्त झाले, त्यांचे यज्ञ-याग इत्यादि पुन्हा यथाविधि सुरू झाले. अशा प्रकारे समस्त विश्व सुख-शांतिने भरून गेले.

शिक्षा कीं वरदान?

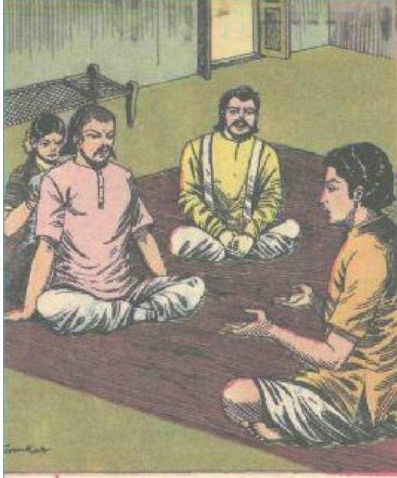
डुमरू नावाच्या गावात शीतला प्रसाद नावाचा एक साधा माणूस रहात होता. त्याला एकुलती एक मुलगी होती. तिचे नाव सौजन्या. लहानपणीच ती मातृसुखाला वंचित झाली. म्हणून शीतला प्रसादनेच तिचे पालन-पोषण करून तिला लहानाचे मोठे केले. आता ती उपवर झाली.

शीतला प्रसादने आपल्या मुलीच्या लग्नासाठी प्रयत्न सुरू केले. शेजारच्या गावात श्यामसिंह नावाचे एक बडे व्यापारी रहात होते, त्यांचा मुलगा मुलगी पहायला आला. त्याला व त्याच्या आई-वडिलांना सौजन्या पसंत पडली. पण त्या लोकांनी आपला निर्णय त्याच वेळी सांगितला नाही.

त्या दिवशी सायंकाळी सौजन्या स्वयंपाक करीत होती. शीतला प्रसाद बाजारातून परत आल्यावर मुलीला म्हणाला—"बेटी सौजन्या, आज जो मुलगा तुला पाहून गेला, तिकडचा निर्णय बहुधा होकारार्थी येणार. नंतर मला स्वतःलाच स्वयंपाक करावा लागणार. म्हणून मुली, मला आज पासून स्वयंपाक करायला शिकव." एवढं बोलून शीतला प्रसाद हसू लागला.

इतक्यात शीतला प्रसादचा मित्र माधव सिंह तेथे पोंचला आणि म्हणाला—"मित्रा, तू आपल्या मुलीच्या लग्नाची तयारी करीत आहेस ना? माझ्या एका नातेवाईकाकडे राजाराम नांवाचा एक तरुण पाहुणा आला आहे. आपण त्याला सौजन्या दाखवू या का?

यावर शीतला प्रसादने सांगितले—"आज सकाळीच एक मुलगा पाहून गेला. पण अजून त्यांनी आपला निर्णय कळविला नाही. अशा स्थितीत दुसऱ्या कोणाला मुलगी दाखवणं योग्य होईल का?"

माधव सिंह अमळ चिडून म्हणाला–"त्यांनी मुलीला पसंत केलं असेल तर गोष्ट वेगळी. पण जोपर्यंत त्यांनी आपली संमति कळवलेली नाही, तोपर्यंत दुसऱ्या कोणाला मुलगी दाखवायला काय हरकत आहे?"

शीतला प्रसादने स्वीकृति दाखवली आणि गप्प राहिला. थोड्याच वेळात माधव सिंह राजारामला घेऊन हजर झाला.

दहा-पंधरा मिनिटे इकडच्या-तिकडच्या गोष्टी झाल्यावर राजाराम म्हणाला–"मला आपला म्हणणारं कोणी नाही. इस्टेट म्हणाल जर माझं एक छोटेखानी घर आहे. अवती-भवती पुरेशी जमीन आहे. तिथे मी निरनिराळ्या फळ-भाज्या, पाले-भाज्या पैदा करतो नि त्यांची विक्री करतो. माझ्याकडे चार म्हशी पण आहेत. शहरातला एक व्यापारी येऊन म्हशींचं दूध खरेदी करतो. या उत्पन्नांतून मी आपली बायको व मुलं यांचे पालन-पोषण करू शकेन असा माझा आत्मविश्वास आहे.

नंतर तिथून निघताना राजाराम शीतला प्रसादला म्हणाला–"आपल्या मुलीला कोणताही तरुण नापसंत करणार नाही, तेव्हां मी त्याबाबतीत बोलायची काही जरूरीच नाही. आपल्या मुलीकडून काहीं हरकत नसेल तर आपण विचार करून आपला निर्णय कळवावा."

सौजन्याला राजाराम आवडला. हे ओळखून शीतला प्रसाद म्हणाला–"राजाराम सुंदर आणि मनमिळावू आहे. पण सकाळी जे स्थळ आलं होतं, ती माणसं श्रीमंत घराण्यांतील आहेत."

आपल्या वडिलांच्या या बोलण्यावर सौजन्याने काहीं न बोलता मौन स्वीकारलं.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी शीतला प्रसाद आपल्या मुलीला म्हणाला–"बाळा, मी श्यामसिंहच्या गावी जाऊन त्यांचं काय म्हणणं आहे हे पाहून येतो. आपल्याला राजारामला आपला निर्णय कळवायला हवा ना?" असे म्हणून तो भाड्याची गाडी ठरवून निघून गेला.

वडील निघून गेल्यावर सौजन्या घराचे दरवाजे बंद करू लागली. इतक्यात एक अनोळखी इसम तेथे आला. त्याने विचारले–"शीतलाप्रसादचे घर हेच का?"

"होय, पण ते तर आत्ता घरी नाहीत. काय काम होतं आपलं?" सौजन्याने विचारले.

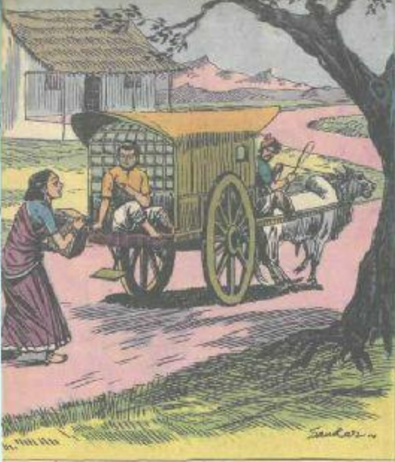
यावर तो इसम म्हणाला–"माझं नाव शंकरदास. मी रामापुरला रहातो. आमच्याच गावातल्या राजाराम नावाच्या मुलाशी, शीतलाप्रसाद आपल्या मुलीचं लग्न ठरवीत आहे असं ऐकलं. पण चोरीच्या अपराधावरून राजाराम दोन वर्षं कैदेत होता–ही खबर देण्यासाठीच मी इथे आलो." इसके बोलून तो भरकन तिथून निघून गेला.

ही बातमी ऐकताच सौजन्याला जणू डोक्यावर वीज कोसळल्यासारखे वाटले. पण या गोष्टीची शहानिशा करण्याच्या निश्चयाने तिने घराला कुलूप लावले व भाड्याच्या गाडीने ती रामापुराला निघून गेली. राजारामचं घर शोधायला सौजन्याला फारसे कष्ट पडले नाहीत. तिला पाहून राजारामने हसून विचारले–"एकाएकी कशी आलीस?"

सौजन्या रागाच्या स्वरात उत्तरली–"मी आत्ताच थोड्या वेळापूर्वी आपणाबाबत एक विचित्र बातमी ऐकली. चोरीच्या अपराधासाठी आपण कैद भोगून आला आहात. खरी गोष्ट आहे ही?"

राजारामने यावर लगेच काहीही उत्तर दिले नाही. तो सौजन्याला बैठकीच्या खोलीत घेऊन गेला. तिला एक बैठकीवर बसायला लावून तो बोलू लागला–"तू माझ्यावर खूप नाराज आहेस असं दिसतंय, पण खरं तर मला शिक्षा का भोगावी लागली हे कळलं तर मी निरपराधी असल्याचं तुला पटेल. नीट ऐकून घे."

"लहानपणीच मी आईवडिलांविना पोरका झालो. मला माझ्या आईच्या आईने–आजीने वाढवले. आजीला छळून

तिच्याकडून पैसे घेऊन शहरात जाऊन ते हवे तसे उधळत असे मी! अन् पैसे संपले की पुन्हा घरी येत असे.

एकदा असाच भाड्याच्या गाडीने शहराकडे जात असताना एका प्रौढ वयाच्या बाईने गाडी थांबवली. तिच्या हातात एक डबा होता. तिने मला विचारले–"मुला, तू शहराकडेच जात आहेस ना?" मी म्हटले–"होय."

"मग बाळा, मला थोडीशी मदत करतोस! माझा मुलगा शिकायला शहरात रहातो. त्याच्यासाठी मी या डब्यात लाडू करून आणले आहेत, त्याच्या वडिलांची तब्येत बरी नाही. नाहीतर ते स्वतःच डबा घेऊन गेले असते." असं म्हणत त्या बाईने डबा माझ्या हातात दिला आणि म्हणाली–"शहरात रामाच्या देवळाजवळ नारायण नावाचा माणूस वाट पहात असेल. हा डबा त्याच्या हातात दे."

मी ज्या गाडीने जात होतो ती गाडी रामाच्या देवळाजवळ पोचताच दोन शिपायांनी अडवली. मी त्यांना म्हटले–"तुम्ही गाडी का अडवली हे मला माहीत नाही. पण माझ्याजवळ तर या लाडू भरलेल्या डब्याशिवाय दुसरं काहीच नाही." अन् असं म्हणत मी डबा त्यांच्या पुढे केला.

शिपायांनी डबा उघडून त्यातले लाडू बाहेर काढले, लाडूंच्या खाली त्यांना सोन्याचे दागिने सापडले!

त्याबरोबर त्यांनी माझा गळा धरला अन् म्हटले–"आम्ही इथे लाडूंची वाट पहात नाही थांबलो, या चोरीच्या मालासाठी थांबलो, कळलं? चल आता कोतवालाकडे." असं म्हणत त्यांनी मला गाडीबाहेर खेचलं. हे पाहून खऱ्या चोराने तिथून पळ काढला बहुतेक!

आणि मी मात्र स्वतः न केलेल्या अपराधाची दोन वर्षे शिक्षा भोगली तुरुंगात!

माझ्या शिक्षेची बातमी ऐकून आजीने हाय खाल्ली-ती अंथरुणाला खिळली आणि एका आठवड्यातच तिने 'राम' म्हटला!" अशा प्रकारे राजारामने सौजन्याला खरे काय घडले ते सांगितले आणि म्हटले–"तुरुंगात शिक्षा भोगत असताना मी भाजीपाला कसा लावायचा, त्याची निगा कशी राखायची वगैरे सर्व शिकून घेतले. तुरुंगातून सुटल्यावर तेच माझे उपजीविकेचे साधन बनले."

"आपण अगोदरच आपल्या तुरुंगवासाबद्दल बोलला असता तर बरे झाले नसते का?" सौजन्याने विचारले.

राजाराम हसून म्हणाला–"ही काही फार मोठी चांगली खबर नव्हती. पण तरीही मी मुद्दाम आमच्या गावच्या एकाला पाठवून आपणाला कळवलेच ना?"

आपले शंका समाधान झाल्यावर सौजन्याला 'आपण उगीच घाई केली' असे वाटून पश्चात्ताप झाला व ती आपल्या गावी परतली.

या अवधीत शीतलाप्रसादही घरी परत आला होता. त्याने विचारले–"कुठं गेली होतीस बाळ? राजाराम चोर आहे–असं ऐकलं. तू त्या स्थळाबद्दल विसरून जा. सकाळी आपल्याकडे आलेल्या श्यामसिंहच्या मुलाला तू पसंत आहेस. पण ते पंचवीस हजार हुंडा मागत आहेत. मी आपलं घर विकून पैसा उभा करीन."

"बाबा, घर विकायची काही जरूर नाही. भरपूर इस्टेट असूनही इतका हुंडा मागणारे श्यामसिंह सारखे लोकच खरे चोर आहेत. मला राजारामकडून सर्व गोष्टी समजल्या, तो निर्दोष आहे. पण शिक्षा भोगल्यामुळे उलट त्याचा फायदाच झाला आहे. तुरुंगाबाहेर असता तर कदाचित रोजगारीवाचून त्याची उरली सुरली संपत्तीही खर्चून गेली असती. दोन वर्षे शिक्षा भोगत असताना तो श्रम करायलाही शिकला एक प्रकारे ती शिक्षाच त्याला वरदान ठरली. मी राजारामशीच लग्न करीन." सौजन्याने सरळ सांगून टाकले. शीतलाप्रसादलाही आपल्या मुलीचा निर्णय योग्य वाटला.

नोकरीच्या शोधात

धनगुप्त श्रीपुरमधील एक प्रसिद्ध जव्हेरी होता. त्याच्या दुकानचे व्यापाराबद्दलचे हिशोब लिहिण्याचे काम श्रीधर नावाचा एक तरूण करीत असे. श्रीधर प्रामाणिक व कष्टाळू होता. आपले काम तो खूप मनापासून करी. मालकाची इमाने-इतबारे सेवा करणे हेच तो आपले कर्तव्य समजे. श्रीधरच्या बुद्धिमत्ता व चतुराईमुळे धनगुप्तला व्यापारात अधिक फायदा होत असे. असे असूनही धनगुप्ताने श्रीधरचा पगार कधीही वाढवून दिला नाही.

श्रीधरचा पगार त्याच्या कुटुंबाच्या उदरनिर्वाहाला जेमतेम पुरेसा होता, पण तरीही आपल्या बायको मुलांच्या काही बारीकसारीक मागण्या पुरवण्यासाठी श्रीधरला खूप कष्ट करावे लागत. मालक एक न एक दिवस आपला पगार वाढवील अशी आशा श्रीधर करीत राहिला. पण असे घडले नाही. शेवटी निराश होऊन तो दुसऱ्या जव्हेऱ्यांकडे नोकरी मिळवण्याचा प्रयत्न करू लागला.

कोमलपुरचा रत्नांचा व्यापारी अनंतगुप्त याने श्रीधरला व्यापाराबद्दल अनेक प्रश्न विचारले. आणि त्याची उत्तरे ऐकून तो फार खूष झाला. श्रीधर सारखा सेवक आपल्याला मिळाला तर व्यापारात आपल्याला याहून ही अधिक फायदा निश्चित मिळेल असे त्याला वाटले. उत्तम व्यापारासाठी चांगले नोकर आजकल कोठे? श्रीधरला काही दिवसांनी येऊन भेटायला सांगितले आणि त्याच्याबद्दल नीट माहिती मिळवण्यासाठी अनंतगुप्त धनगुप्तला भेटला.

धनगुप्तने सांगितले की–"श्रीधर केवळ विश्वासू आहे इतकेच नव्हे, तर तो फार हुशार आहे. त्याच्यामुळेच मी माझा व्यापार वाढवू शकलो."

स्वाती देशपांडे

अनंतगुप्तने श्रीधरला बोलावून घेतले व कामावर रुजू होण्यास सांगितले. परंतु त्याने जो पगार देऊ केला तो धनगुप्त देत असलेल्या पगारापेक्षाही कमी होता, म्हणून श्रीधरने ही नोकरी नाकारली.

यानंतर श्रीधर कामाक्षीपुरच्या चन्द्रगुप्त नामक जव्हेऱ्याला भेटला. चन्द्रगुप्तलाही त्याने सर्व माहिती दिली. चन्द्रगुप्ताला श्रीधरचे वागणे-बोलणे पसंत पडले. असा सेवक मिळाला तर आपल्याला व्यवसायांत आणखी प्रगति करता येईल याची त्याला खात्री पटली. तो मनातल्या मनात म्हणाला–"श्रीधर स्वतःच्या बुद्धिचातुर्याने स्वतःच व्यापार सुरू करू शकतो इतका हुशार आहे."

यानंतर चन्द्रगुप्तने श्रीधरला बोलावून कामावर हजर होण्यास सांगितले. चन्द्रगुप्तने सांगितले 'पगार धनगुप्तकडील पगारापेक्षा चार रुपयांनी अधिक असेल' परंतु कामाक्षीपुर श्रीधरच्या गावाहून फार दूर असल्याने श्रीधरने ही नोकरीही स्वीकारली नाही.

तिसऱ्या वेळच्या प्रयत्नात श्रीपुरच्या जवळील धर्मपुरीहून विकासदत्त नावाच्या व्यापाऱ्याकडून श्रीधरला बोलावणे आले. इथेही श्रीधरच्या उत्तरांवर खूष होऊन तो धनगुप्तकडे गेला व श्रीधरसंबंधी विचारू लागला.

धनगुप्त हसून म्हणाला–"श्रीधर अत्यंत आळशी आहे! याशिवाय तो विसराळूही आहे. त्याला नोकरी दिल्यामुळे माझं आतापर्यंत व्यापारात पुष्कळच नुकसान झालं. आपण विचारलंत म्हणूनच आपणाला मी ही खरी माहिती देत आहे." मला मुद्दाम त्याची बदनामी करण्याची इच्छा नाही. यावर आपणास त्याला संधि द्यायची असेल तर पहा. पण नंतर मला दोष देऊं नका.

"वा, वा! खरी माहिती देऊन आपण मजवर उपकारच केलेत." असे म्हणून विकासदत्त तेथून निघून गेला.

श्रीधरने त्या दोघांचा संवाद दुकानच्या आतील बाजूस बसून ऐकला होता. त्याला

फार वाईट वाटले. धनगुप्तला त्याने विचारले–"महाराज, आपण माझी एक चांगली संधी घालवलीत. आपण असं का बरे केलंत?"

धनगुप्त श्रीधरच्या खांद्यावर थापटत म्हणाला–"असं पहा, तू यापूर्वीही दोन व्यापाऱ्यांकडे नोकरीसाठी प्रयत्न केला होतास. त्यांनी तुला जो पगार देऊ केला तो, मी देत असलेल्या पगारापेक्षा काही विशेष जास्त नव्हता. मी वेळोवेळी मुकाट्याने सर्व माहिती काढत होतो. हा विकासदत्त तुला जरा अधिक पैसे द्यायला तयार आहे."

"मग आपण माझ्याबद्दल खोटी तक्रार करून माझं नुकसान का केलंत?" श्रीधरने विचारले.

"श्रीधर, जेव्हापासून तू माझ्याकडे कामाला आहेस, तेव्हापासून तू जसं हित पाहिलंस तसंच मीही नेहमी तुझ्या भल्याचाच विचार करत आलो. तू मुलांबाळांचा धनी आहेस, तेव्हां मी तुला थोडा पगार वाढवला असता तरीही तू त्यातून कांही बचत करू शकला नसतास. कोणता खर्च आवश्यक अन् कोणता अनावश्यक हे समजणं फार कठीण असतं. तुझी मुलगीही आता लग्नाला योग्य झाली आहे, म्हणून मी तुझ्या नावे थोडी थोडी रक्कम जमा करत आलो आहे. शिवाय विकासदत्त तुला जो पगार द्यायला तयार आहे, तेवढा पगार मी ही याच महिन्यापासून तुला देईन. मान्य आहे तुला?" धनगुप्तने विचारले.

आतापर्यंत आपण आपल्या मालकाबद्दल चुकीची समजूत करून घेतली याबद्दल पश्चात्ताप होऊन श्रीधरने धनगुप्तजवळ कृतज्ञता व्यक्त केली.

श्रीधर म्हणाला–"मालक, आपले माझ्यावर खरे खुरे प्रेम आहे हे जाणून मला फार आनन्द झाला. आपण माझे खरे हितचिन्तक आहात. आपण मला पगार वाढवून दिला असता तरी ते पैसे असेच खर्च झाले असते. कसे आपले आभार मानू?"

[२]

['सोन्याची दरी' राज्यात भूकंपामुळे तेथील गोपुराचे प्रवेशद्वार मोडून पडले. यासाठी शिल्पकाराचा नातू विनोद याला राजाने कारावासाची शिक्षा फर्मावली. तो अरण्यात पळून गेला. तेथे त्याला एक सुवर्णमूर्ति दिसली व त्याच वेळी एका आवाजाने त्याला धबधब्यामागील गुहेत जाण्याची सूचना दिली. पुढे वाचा...]

त्या आवाजाने विनोदला धबधब्यामागील गुहेतून जाऊन तेथील अधिष्ठात्री देवीकडून वर मागायला सांगितले, तेव्हा विनोदच्या आनंदाला सीमा राहिली नाही. परंतु प्रश्न होता तो गुहेत शिरण्याचा. गुहेत शिरून पलिकडे जाऊ पहाणारा कोणीही माणूस आजपर्यंत जिवन्त परत आला नव्हता! विनोदचा मात्र दृढ विश्वास होता की त्याला आवाजाने दिलेल्या सूचने-प्रमाणे खरेच घडणार आहे!

आपण धबधब्याच्या मागील गुहेत जाऊ. त्या गुहेतून पुढे गेल्यावर नवीन प्रदेशात आपल्याला एक देवी दिसेल. ती देवी आपल्याला रहस्य सांगेल. सुवर्ण प्रतिमा जेव्हा सजीव कन्येमध्ये परिवर्तित होईल तेव्हा त्या कन्येशी विवाह करण्याची परवानगी देवी आपल्याला देईल.

मनोज दास

याचवेळी विनोदला आठवले की या मूर्तीच्या रक्षणासाठी कोणाची तरी मदत लागेल. आपणास कोण मदत करू शकेल याबाबत तो चिंता करू लागला. सेनाधिपतीचा कसा काय उपयोग होईल? कीं महाज्ञानी आपणास अधिक मोला-तोलाची मदत करू शकतील? मंत्री-मंडळात सर्वात लायक कोण? थोडा विचार करून त्याने निर्णय घेतला की या कामासाठी खुद्द महाराजांशिवाय आणखी योग्य दुसरे कोणी नाही.

आता पहाटेचे किरण आकाश उजळू लागले होते. विनोदने एकदा सुवर्णप्रतिमेकडे नजर टाकली. त्यावेळी त्याला असे भासले की मूर्तीच्या ओठांवर मंदहास्य विलसत आहे. विनोद किल्ल्याच्या महाद्वाराच्या रोखाने निघाला. त्याचवेळी द्वाररक्षकांनी सूर्योदयाच्या सूचनार्थ तुतारी वाजवली. विनोदने त्यांच्याजवळ जाऊन म्हटले–"मला आत्ताच्या आत्ता महाराजांना भेटायचे आहे."

"हूं! म्हणे महाराजांना भेटायचंय, मोठा चक्रवर्ती राजाच लागून गेलास की नाही, तुझ्या इच्छेप्रमाणे महाराजांनी तुला दर्शन द्यायला! प्रात:काल झाल्याची सूचना देण्यासाठी शिंग वाजवून आम्ही आमचे कर्तव्य बजावले आहे. आता त्यांच्या शयनकक्षाच्या खिडकीतून सूर्यकिरण आत पाठवून महाराजांना जागे करण्याचे काम सूर्यदेवाचे!" द्वाररक्षक म्हणाले.

पण विनोदने त्यांच्याकडे लक्षच दिले नाही. महाद्वार ओलांडून तो आत शिरला.

'थांब' असे म्हणत दुर्गरक्षकांनी त्याला अडवायचा प्रयत्न केला, परंतु त्याचा चेहरा पाहून ते मागे हटले. पण असे का व्हावे हे त्यांचे त्यांनाच समजेना.

विनोदलाही हे जरा विचित्रच वाटले. त्याने एका रक्षकाकडे शयनकक्षाची चौकशी केली व तेथे जवळ जाऊन त्याने हाका मारल्या–"महाराज, जागे व्हा, उठा! मी आपल्याला एक अपूर्व वार्ता द्यायला आलो आहे."

विनोदचा पुकारा ऐकून एक सेवक क्रोधाने म्हणाला–"महाराजांच्या कितीतरी बिरुदावल्या आहेत, त्यातून निदान 'चण्डमार्तण्ड' असे तरी म्हण."

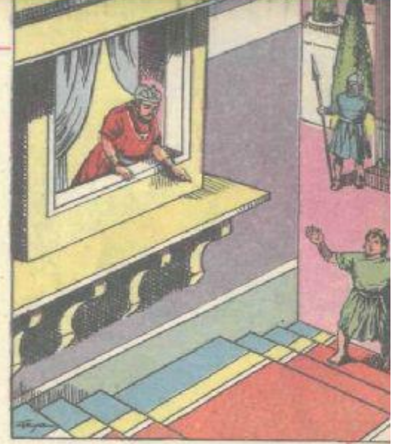
त्याकडे दुर्लक्ष करीत विनोद पुन्हा एकदा ओरडला–"महाराज, महाराज."

हे ऐकून महाराज दचकले व बिछान्यातून उठून उघड्या खिडकीकडे गेले. हे पाहून काही सेवक महालातील स्तम्भांमागे दडले, तर काहींनी भिंतींचा आधार घेतला! त्यांना भीती वाटली की आपण दृष्टीस पडलो तर सेवकांबरोबरच महाराज आपल्यालाही शिक्षा देतील!

महाराज दातओठ खात थोडा वेळ खिडकीशी उभे राहिले. नंतर अचानक त्यांच्या चेहऱ्याचे रंग बदलू लागले! उच्च स्वरात ओरडून ते म्हणाले–"कोण आहे रे तिकडे? त्या आगंतुक तरुणाला माझ्याकडे पाठवून द्या."

विनोद धावतच शयनकक्षात पोचला. त्या दोघात नंतर काय बोलणें झाले हे कोणालाच कळले नाही. पण महाराज घाबरतच पायऱ्या उतरून खाली आले.

राजमहालात पहारा करणारे पहारेकरी विनोदला ओळखण्यात आता थोडे सफल झाले. त्यांपैकी अधिकांश जण त्याला आधीपासूनच ओळखत होते. त्याच्या

या धाडसी कृत्याने ते आश्चर्यचकित झाले. एक मंत्री त्याच वेळी तेथे आला. सर्व हकीकत जाणून तो म्हणू लागला–"परंतु,... चण्डमार्तण्ड महाराज,..." पुढे तो काही बोलण्यापूर्वीच राजा चिडून ओरडला–"अरे वेड्यांनो, तुम्ही लोक आता फक्त मुकाट्याने माझ्या मागे या."

पण त्या वेळी महाराजांचा घोडा झोपेत होता. ते आता उशीर लावू इच्छित नव्हते. विनोद पुढे जात होता–महाराज त्याच्यामागे पायीच चालू लागले.

चालता चालता विनोदने विचारले–"महाराज, आपण नेहमीच या अरण्याची सहल का नाही करत?"

"अरे मूर्खा, मी अरण्यात कशाला येऊ? राजे लोक नेंहमी महालात रहातात, जंगलात नाही. राजमहालातील कामे उरकता उरकता नाकीं नऊ येतात. बाहेर कुठे जायला फुरसत आहे कोणाला? अरण्याची सहल करायला मी काय रिकामटेकडा आहे?" राजा म्हणाला.

"अरण्यातील सुंदर वनश्री पाहून मन प्रफुल होऊन जाते. रंगीबेरंगी फुले, त्यांच्या भोवती पिंगा घालणारे भ्रमर, पक्षांचे मंजुळ संगीत यांचा आस्वाद घेण्यात काय गंमत असते? जंगलात झाडांखालून धावणारे झऱ्याचे पाणी अंगावर उडवून घेत स्वच्छन्द फिरायला काय मजा वाटते!"

"स्वच्छन्दपणे? हूँ, मी प्रत्येकाचा स्वच्छन्दपणा हिरावून घेऊ शकतो! यापेक्षा निराळा स्वच्छन्दपणा मला काय कामाचा? असो. पण तरुण मुला, जंगलात येण्याचा विचार तुझ्या मनात कसा काय आला?" राजाने विचारले.

"जंगलात आलो नसतो तर ती सुवर्ण-मूर्ती मला कशी दिसली असती? पहा पहा." असे म्हणत विनोदने थोडया दूर असलेल्या त्या मूर्तीकडे बोट दाखवले.

दोन्ही हात कमरेवर ठेवून महाराज मूर्ती पहायचा प्रयत्न करू लागले. त्यांच्या चेहऱ्यावर पुन्हा क्रोध दिसू लागला. चिडून ते विनोदला विचारू लागले–"तू माझ्याशी चेष्टा करतो आहेस काय? तू जी जागा दाखवत आहेस तिथे फक्त दगडच दिसत आहेत."

राजाचे बोलणे ऐकून विनोद आश्चर्यात पडला, म्हणाला–"चण्डमार्तण्ड महाराज, सूर्यकिरणात झळाळत असलेली सुवर्णमूर्ती आपल्याला खरोखरीच दिसत नाही काय? माझ्या डोळयांना स्पष्टपणे दिसणारी मूर्ति आपणास दिसूं शकत नाही हे काय आश्चर्य!"

"मला अजिबात काही दिसत नाही, बिलकुल नाही. मला जे दिसत नाही ते तुला कसे दिसते याचे मला आश्चर्य वाटते. मला सोन्या-बिन्याची मूर्ति मुळिच दिसत नाही." राजा आणखीच उग्र होत म्हणाला.

"असे कसे झाले महाराज?" विनोदने विचारले.

"कारण तिथे काही नाहीच आहे, मुर्खा! तू माझी झोप का मोडलीस? मला नवऱ्यामुलाच्या रूपात सजवत असलेलं दृश्य मी स्वप्नात पहात होतो! तू माझं सुन्दर स्वप्नही मोडलंस. आता तुला मृत्युदण्डच योग्य!" राजा हुंकारत म्हणाला.

पण विनोद थोडाही विचलित न होता धैर्याने म्हणाला–"आपण तर कित्येक वेळा नवरा बनलात, अनेकांना आपण असं मारूनही टाकलं आहे."

पण महाराज विनोदचे बोलणे ऐकण्याच्या स्थितीत नव्हते. जमिनीवर लाथ मारून ते म्हणाले–"शयनकक्षातून निघताना मी जोडे तेवढे बदलले. पण महाराजांचं झोपेतून उठल्याबरोबर पहिलं काम म्हणजे मिश्या पिळणे. आज मी हे कामही विसरलो."

विनोद आश्चर्याने महाराजांकडे पहातच राहिला. महाराज आपला राग आवरण्याच्या प्रयत्नात मोठयाने गरजले. ते ऐकून त्या डोंगरात

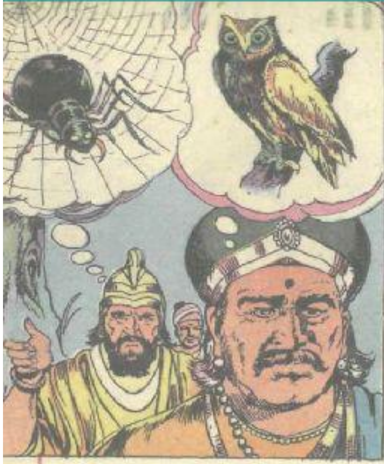

दडलेले कोल्हेही जोराने ओरडू लागले. ते गर्जन व कोल्हेकुई ऐकून महाराज काही संकटात सापडले असावे असे वाटून प्रधानमंत्री व पाचही महाज्ञानी तेथे धावत आले.

डोळे गरगरत महाराज त्यांच्याकडे पाहू लागताच रुद्ध ,कण्ठाने एक महाज्ञानी पुकारू लागला–"महाराज."

दुसरा घाबरून दीन स्वराने म्हणाला–"प्रभु, चण्डमार्तण्ड!"

पाचही महाज्ञानी तेथे होते, पण कोणा-लाच खरे काय घडले हे कळेना! त्यांच्या मनात आले–"एक माथेफिरू युवक राज-वाडयात येऊन बोलावू लागला, आणि

त्याच्यामागे महाराज या अवशेषांच्या जागी आलेच कसे ?"

इतक्यात महाराज जोराने शिंकले, महाज्ञानी भिऊन त्यांच्याकडे पाहू लागले.

भुवया आकुंचित करत त्यांच्याकडे पहात महाराज म्हणाले–"माझ्यासारख्या राजाला ही सकाळची उघडी हवा मानवण्यासारखी नाही." आणि विनोदकडे पहात ते म्हणाले–"हा दुष्ट, मला त्याच्यामागे नाचवतो आहे."

"मी महाराजांना नाचवतो आहे?" आश्चर्याने असे म्हणत विनोद महाज्ञानींना म्हणाला–"आपण महाराजांना समजावून सांगा–आपणाला समोरची सुवर्णमूर्ती का दिसत नाही?"

त्याने दाखवलेल्या जागेकडे पहात एक ज्ञानी म्हणाला–"तू दाखवत आहेस तिथे मला एक घुबड दिसते आहे."

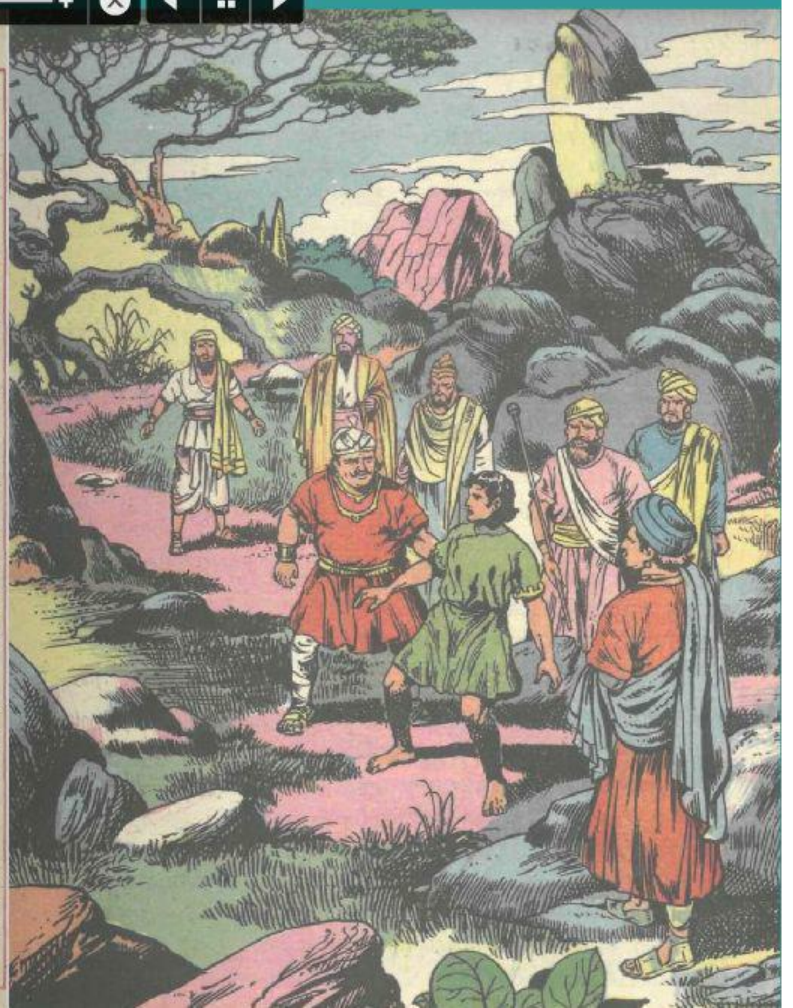
"घुबड? नाही नाही, आम्हाला तिथे एक मोठा कोळी दिसतो आहे. इतका मोठा कोळी तर आपण आयुष्यात पाहिला नाही!" एक महाज्ञानी म्हणाला.

विनोद वैतागून म्हणाला–"बऱ्याच काळापूर्वी जी सुवर्णमूर्ती शिळांखाली दबली गेली होती, ती आता प्रकट झाली आहे. तुम्हाला दिसत नाही ती?"

"काय म्हणालास? कित्येक हजार वर्षांपूर्वी भूकंपामुळे दगडांखाली पुरली गेलेली मूर्ती इथे आहे? मला वाटतं याचं डोकं फिरलं असावं." तिसरा महाज्ञानी म्हणाला.

यावर इतर सर्व महाज्ञान्यांनी संमती-दर्शक आपापली डोकी हलवली. हे सर्व ऐकून चिडलेला राजा टाळी वाजवत म्हणाला–"या धूर्ताला पकडून खालच्या दरीत फेकून द्या."

राजाची आज्ञा ऐकून विनोद घाबरला. आता आपण काय करावे याबाबत तो विचार करू लागला. आता दरीत आपला कपाळमोक्ष होणार. करावे तर काय करावे

या क्षणी ? अंवती-भंवती हे सर्व महाज्ञानी उभे आहेत. पळून जायचे म्हटले तर हे आपणाला जाऊ देणार नाहीत. तरी पण पळून गेल्याशिवाय गत्यंतर नाही. असा विचार करून विनोद तिथून पळणार तोच राजाने त्याचा उजवा हात पकडून पिरगळला, बाकीच्यांपैकी दोघांनी त्याचे पाय घट्ट पकडले, तर एकाने त्याचा गळा धरला!

यानंतर विनोदला उचलून ते सर्व दरीकडे निघाले. इतक्यात सुवर्णमूर्तीच्या दिशेने कर्णमधुर स्वर ऐकू आले!

विनोदच्या पायांवरची पकड ढिली करत एक महाज्ञानी ओरडला–"हे काय अद्‌भुत!"

राजा रागावून बोलला–"थांबा, अद्‌भुत गोष्टीबद्दल मी प्रथम बोलणार. हा नाद साखरेने बनवलेल्या लाडूसारखा गोड आहे. एक लाडू काय. शेकडो, हज्जारो लाडू!"

सुवर्णप्रतिमा आता सर्वांनाच स्पष्ट दिसू लागली. त्यामुळे विनोदला सोडून सर्वच-जण तिकडे पाहू लागले. महाज्ञानींपैकी एक म्हणाला–"चण्डमार्तण्ड प्रभु, मूर्तीची तुलना इन्द्रधनुष्याशीच होऊ शकेल."

यावर विनोदचा हात सोडत राजा म्हणाला–"अरे मुला, या मूर्तीबद्दल काय बोलू! मी तुझा हात पकडला म्हणूनच मूर्ती दिसू लागली. तुझी प्रशंसा करावी तेवढी थोडीच!" असे म्हणून राजाने तरुणाला मिठी मारली.

आनंदून विनोद म्हणाला–"चण्डमार्तण्ड प्रभु, प्रतिमा पाहताच आपण किती छान, सुंदर झाला आहात, काय सांगू!"

"ओहो, असे आहे काय? माझा आरसा कुठे आहे?" असे म्हणत राजाने महाज्ञानींना आज्ञा केली. "तुमच्यापैकी एकाने राजवाड्यात जाऊन माझा आरसा आणा बरे."

पण कोणीही महाराजांकडे लक्ष देण्याच्या स्थितीत नव्हते. सर्वचजण त्या मूर्तीकडे देहभान विसरून पहात होते!

(क्रमशः)

पिता आणि पुत्री

दृढनिश्चयी विक्रमादित्य झाडाकडे परत आला. झाडावरून प्रेत उतरवून खांद्यावर टाकून नेहमीप्रमाणे मुकाट्याने स्मशानाकडे चालू लागला. तेव्हा प्रेतात वास करणाऱ्या वेताळाने राजाला विचारले–"राजा, अर्ध्या रात्री या भयानक स्मशानांत तू जे श्रम घेत आहेस, ते पाहून मला असे वाटते की विनाकारण तुझा द्वेष करणारा एखादा माणूस तुला या कामी प्रवृत्त करीत असावा. कधी कधी मित्र व नातेवाईकांचे आपापसातील संबंध अकारण बिघडतात. उदाहरणार्थ ही गोष्ट ऐक–एका राजकुमारीने विनाकारण आपल्या वडिलांचा द्वेष केला. आपले परिश्रम विसरण्यासाठी ही गोष्ट मी तुला सांगत आहे.

वेताळ गोष्ट सांगू लागला–कोणे एके काळी चन्द्रगिरि राज्यावर विष्णुगोप

वेताळाच्या गोष्टी

नावाचा राजा राज्य करीत होता. त्याचा एकुलता एक मुलगा होता. त्याचे नाव रामगोप. विष्णुगोप म्हातारा झाला. आपल्याला विश्रांति मिळावी म्हणून त्याने रामगोपचा राज्याभिषेक केला.

रामगोप सुशिक्षित, गुणवान् व स्वभावाने उदार युवक होता. एकदा शिकारीसाठी तो राजमहाल सोडून बाहेर पडला. जंगलांत दूरवर गेल्यावर तो जवळ जवळ राज्याच्या सीमेवर पोंचला. तेथील नैसर्गिक दृश्ये पाहून रामगोपाचा आनन्द गगनात मावेना. एक उंच डोंगर, त्याच्या पायथ्याशी झुळझुळ वाहणारी नदी, चारी बाजूला हिरव्यागार शेतांनी सुशोभित गाव.

रामगोपने या प्रदेशाबाबत अधिक चौकशी केली, तेव्हा त्याला समजले की हा डोंगरी मुलुख व चारी बाजूला पसरलेली गावे यांचा चन्द्रगिरि राज्यांशी संबंध नाही. तो सारा प्रदेश शेजारच्या नागपुरी राज्याचा भाग आहे. हे माहीत झाल्यावर रामगोप अमळ चिन्ता करू लागला. असा सुन्दर प्रदेश आपल्या ताब्यात नाही अशा चिन्तेत असतानाच त्याच्या मनात एक विचार आला. राजधानीत पोचता-पोचता त्याने दृढ निश्चय केला.

एक आठवड्या नंतर रामगोपने सैन्याची जमवा-जमव केली आणि नागपुरीवर आक्रमण केले. अनपेक्षितपणे राज्यावर हल्ला झाल्यामुळे नागपुरीचा राजा शक्तिपूर्वक रामगोपशी सामना करू शकला नाही.

रामगोप युद्धात विजयी होऊन आपला इष्ट प्रदेश जिंकून आनंदाने राजधानीत परत आला.

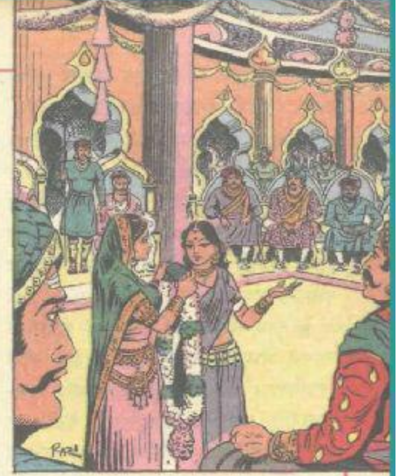
पराजित झाल्यामुळे नागपुरीचा राजा शशिनाग मानसिक रोगाने पछाडला गेला. आता भविष्यात काय करावे याबाबत त्याने आपल्या मंत्र्यांशी विचार-विनिमय केला.

मंत्र्यांनी सल्ला दिला–"प्रभु, सैन्यबलाच्या दृष्टीने पाहता चन्द्रगिरीचा राजा आपल्याहून अधिक शक्तिसपन्न आहे. आपण जर त्याच्याहून अधिक सैन्यबल जमवू शकलो तर आपण त्याच्यावर हल्ला करू शकू."

आपले सैनिक बळ वाढविण्यासाठी आवश्यक ती व्यवस्था करण्याचा आदेश शशिनागने ताबडतोब आपल्या मंत्र्यांना दिला.

काही दिवस असेच गेले. शशिनागला अवंती नावाची एक रूपवान कन्या होती. ती उपवर झाली होती. अवंती एखाद्या अप्सरेसारखी सुंदर होती. तिचे रूप पाहून लोक मंत्र-मुग्ध होऊन जात. अनेक कलात ती प्रवीण होती. ती गाऊं लागली म्हणजे ते सुरेल संगीत आसमंतात गुंजून उठे. तिने चितारलेली चित्रे राजवाड्यात सर्वत्र शोभून दिसत. वयोमानानुसार तिचे सौंदर्य दिवसें दिवस अधिकच खुलून दिसू लागले. पुरोहितांनी राजाला सुचविले की अवंतीच्या जन्मपत्रिकेनुसार त्याच वर्षी तिचा विवाह करणे अधिक श्रेयस्कर ठरेल. त्या राजवंशात राजकुमारींचा विवाह स्वयंवर-पद्धतीने करण्याची प्रथा प्रचलित होती.

शशिनागने स्वयंवरासाठी आवश्यक ती सर्व व्यवस्था केली. निमंत्रण-पत्रिका तयार होताच राज्यांतील अधिकाऱ्यांनी ती शशिनागला दाखविली.

शशिनागने निमंत्रित राजांची यादी पाहिली आणि अधिकाऱ्यांना विचारले–"यादीत चन्द्रगिरीचा राजा रामगोपचे नाव नाही. कां बरे?"

अधिकाऱ्यांना मोठे आश्चर्य वाटले आणि लगेच त्यांनी रामगोपच्या नांवे निमंत्रण-पत्रिका तयार करून पाठवून दिली.

स्वयंवराचा दिवस आला. सर्व राजकुमार आपापल्या स्थानी बसले. या स्वयंवर उत्सवात रामगोपला आलेला पाहून सर्वांना मोठे आश्चर्य वाटले.

राजकुमारी अवंती आपल्या हातात पुष्पमाला घेऊन पुढे पुढे चालू लागली.

तिच्या बरोबर तिची एक प्रमुख सखी होती. एकेक राजकुमाराचे विशेष गुण, ऐश्वर्य-संपन्नता व पराक्रम यांचा परिचय ती राजकुमारी अवंतीला देत होती.

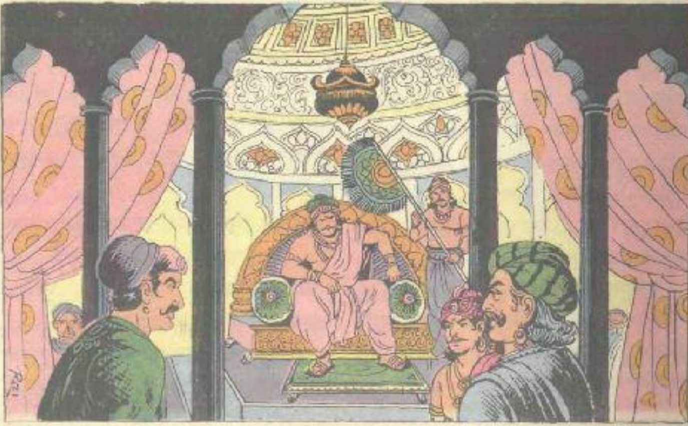
राजकुमारी मुकाटच्याने ते सर्व ऐकत होती. शेवटी ती चन्द्रगिरीचा राजकुमार रामगोपपाशी पोंचली नि तिने त्याच्या गळ्यात जयमाला घातली.

हे दृश्य पाहून सर्व उपस्थित मंडळींना फारच आश्चर्य वाटले. यावर सर्व लोक निरनिराळे तर्क-वितर्क करू लागले–राजकुमारीने असे का केले? ती वेडी तर नाही झाली? शत्रु व अतिविशाल राज्याची हाव करणाऱ्या राजकुमाराला पति म्हणून पसंत करण्यात तिचा उद्देश काय असावा?

पण शशिनाग राजाने तिकडे लक्ष दिले नाही. तो सिंहासनावरून खाली उतरला व त्याने रामगोपशी अवंतीचा विवाह संपन्न केला. यानंतर त्याने जावयाचा यथोचित सत्कार केला, मूल्यवान भेट-वस्तु दिल्या आणि जावई व मुलगी यांना रवाना केले.

अशा रीतीने पाच सहा महिने गेले. एक दिवशी शशिनागने आपल्या मंत्र्यांना बोलाविले आणि विचारले–"आता आपल्या सैन्याची जमवा-जमव उत्तम झाली आहे ना?"

"प्रभु, आता सैन्याची काय आवश्यकता आहे?"–सर्वांनी आश्चर्य-चकित होऊन विचारले.

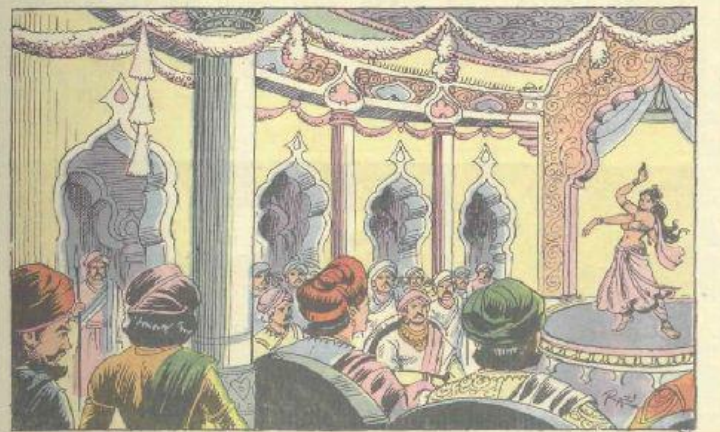
शशिनागने उत्तर दिले–"आवश्यकता कां नाही? यापूर्वी आपला जो प्रदेश हातून गेला, तो चन्द्रगिरीच्या राजाकडून पुन्हा हस्तगत करायला नको?"

मंत्र्यांनी राजाचा प्रतिवाद न करता सैन्य जमविण्याचा प्रयत्न सुरू केला.

गुप्त हेरांकडून रामगोपला जेव्हा ही वार्ता समजली तेव्हा त्याने सासऱ्याकडे निरोप पाठविला–"मी नागपुरी राज्याचा जो भाग आपल्या ताब्यात घेतला आहे, तेथून माझ्या सैन्याला परत बोलविले आहे."

यामुळे राजा शशिनागला अत्यंत आनंद झाला. आपल्या राज्यांतील गमविलेले प्रदेश पुन: परत मिळाल्यामुळे जनता आनन्द-सागरात बुडून गेली.

ही गोष्ट सांगून वेताळाने विक्रमादित्यला विचारले–"राजा, जो राजा आपला शत्रु आहे, त्याला आपल्या मुलीच्या स्वयंवर उत्सवात आमंत्रित करण्यात शशिनागचा काय उद्देश होता? त्याला बोलविल्यामुळे शशिनागला स्वत:च अपमानित व्हावे लागले ना? अनेक राजकुमारांची उपेक्षा करून राजकुमारी अवंतीने आपल्या वडिलांच्या शत्रुशी विवाह केला. तिने आपल्या वडिलांबाबत असा द्वेषभाव का दर्शविला? जे काही झाले ते विसरून जायला हवं होतं, पण या उलट शशिनागने आपल्या जांवया विरुद्ध युद्धाची तयारी का केली? रामगोपने युद्ध न करताच पूर्वी जिंकलेला

प्रदेश परत का करून टाकला? आपल्या सासऱ्याचे सैन्यबळ पाहून त्याला भीति वाटली असे तर नाही? माहीत असूनही या माझ्या शंकांचे समाधान केले नाहीस तर तुझ्या डोक्याचे तुकडे-तुकडे होऊन जातील."

याबर विक्रमादित्याने उत्तर दिले– "कोणत्या ही राजकुमारीला आपल्याला पसंत पडेल त्या राजकुमाराशी विवाह करता यावा हीच तर स्वयंवर-पद्धतीची विशेषता आहे. म्हणून शशिनागने जर मित्र व शत्रु असा विचार करून काही लोकांनाच निमंत्रण पाठविले असते तर त्याचा अर्थ असा झाला असता की वर निवडायचा अधिकार राजकुमारीला नसून त्यालाच आहे. हे समजूनच शशिनागने रामगोपच्या नांवे निमंत्रण पाठविले स्वयंवर–प्रथेत बाधा येऊ नये म्हणून वडिलांनी जो समजूतदारपणा दाखविला तो राजकुमारी अवंतिच्या लक्षात आला. हे सर्व सोडून दिले तरी अवंतीने आपल्याला योग्य अशा वराच्या गळयात माळ घातली. असे करण्यात तिच्या मनात वडिलांच्या बद्दल द्वेषभावना नव्हती. आता प्रश्न असा की आपल्या राज्याचा जो भाग शशिनागच्या हातून गेला, तो परत मिळविणे हे राजा म्हणून त्याचे कर्तव्य होते. तसे जर त्याने केल नसते तर राजाने जांवयाला महत्त्व देऊन देशाची प्रतिष्ठा धुळीस मिळविली अशी लोकांनी टीका केली असती. रामगोपने आपल्या ताब्यात आलेला प्रदेश युद्ध न करता सोडून दिला याचे कारण त्याच्या मनांतील भीति नव्हे. सासऱ्याच्या पश्चात् काही झाले तरी चन्द्रगिरी व नागपुरी दोन्ही राज्यांचा राजा तो बनणारच होता. अशा परिस्थितीत दुष्टपणा करून युद्धात जनतेचा नाश करणे त्याला योग्य वाटले नाही."

एवढे बोलून राजा चुप झाला. वेताळ प्रतासह अदृश्य होऊन पुनः झाडावर जाऊन बसला.

(कल्पित)

विसराळूची करामत

नन्दलाल एका मध्यम वर्गीय कुटुंबांतील माणूस होता. एकादं छान पुस्तक वाचायला मिळालं की आजू-बाजूचे सर्व तो विसरून जात असे. अशा स्थितीत त्याला कोणी बोलाविले तर तो चिडून जाई.

एक दिवशी सकाळी तो वाचण्यात गुंग होऊन गेला होता. त्या वेळी स्वयंपाक-घरांतून पत्नीने त्याला बोलावून म्हटले– "आहो, थोडं मुलाला संभाळता का?"

नन्दलालचा मुलगा तीन वर्षांचा होता. त्याचं नाव बाबूराव. नन्दलालने त्याच्या-समोर काही खेळणी ठेवली. मग काय, आपल्या वडिलांना त्रास न देता बाबूराव खेळू लागला. नन्दलालने आनंदाने पुस्तक वाचायला सुरुवात केली.

त्या वेळी बाहेरचं वातावरण एकदम थंड व आल्हाद-दायक होते. आकाशांत काळे ढग गर्जना करीत होते. एकदम वीज लखलखली आणि मेघ गर्जून उठले.

खेळणारा बालक ढगांचा गडगडाट ऐकून घाबरला आणि श्वास रोखून रडू लागला. त्याचे रडणे ऐकून नन्दलालची पत्नी लक्ष्मी स्वयंपाक-घरातून धावत आली व मुलाला कुरवाळू लागली, तरी पण मुलगा रडतच राहिला.

'मेघांचा कडकडाट ऐकून पोरगा घाबरला. काय हा भयंकर कडकडाट लेकाचा!' नन्दलालने गर्जनाला दोष दिला, पण हातचं पुस्तक सोडलं नाही.

लक्ष्मी मुलाला शांत करू शकली नाही. शेवटी चिडून ती नवऱ्याला म्हणाली– "सदान् कदा ती मेली पुस्तकं वाचीत बसायचं! काय मिळतं पुस्तकं वाचून कुणास ठाऊक? माझं ऐका आता– तुम्ही कृपा करून पुस्तक थोडं ठेवून द्या

नि बाबुरावला मागील अंगणात नेऊन खेळवा. हा शांत होईल, तोपर्यंत मी स्वयंपाकाचं काम पूर्ण करून टाकीन."

निरुपाय होऊन नन्दलाल मुलाला घेऊन मागच्या बाजूच्या अंगणात गेला. तिथे पोंचताच बाबुराव अचानक रडायचा थांबला आणि टाळ्या वाजवून ओरडला–"तात्या, फूल, फूल!"

मुलगा जिकडे पहात होता, नन्दलालने तिकडे आपली नजर वळवली. त्याच वेळी फुललेली सुंदर लाल कमळं पाहून मुलगा आनंदाने टाळ्या वाजवीत होता. हे सर्व नन्दलालच्या लक्षात आले.

यानंतर नन्दलालने आपल्या बायकोला बोलावून म्हटले–"हे बघ, जरा इकडे येतेस का?"

लक्ष्मी अंगणात येऊन म्हणाली–"काय हो? काय झालं? घाबरलात की काय?"

प्रफुल्ल लाल कमळांकडे बोट करून नन्दलाल म्हणाला–"आता पर्यंत जी फुलं नव्हती, ती एकदम कोठून आली याचं मला आश्चर्य वाटतंय!"

सुंदर लाल कमळांकडे पाहून लक्ष्मी म्हणाली–"वाहवा! लाल लाल कमळांची फुलं! आता ढग कडाडत होते. त्यांच्या गरजण्याने ही फुलं उमलली असावीत." असे म्हणून ती स्वयंपाकघराकडे गेली.

नन्दलाल एकदा तांबड्या कमळांकडे पहात चकित होऊन तसाच काही वेळ उभा राहिला.

वादळ, तुफान, वीज व मेघ गर्जना यांच्यासह निसर्ग कधी जमीन व आकाश यांना घाबरून सोडतो, तर कधी स्मित हास्य करून गुदगुल्या ही करतो.

छोट्या बाबूरावला ढगांच्या गर्जनेने भीति वाटली की त्याला आनन्दित करणाऱ्या लाल कमलांना फुलवणाऱ्या निसर्गाचे कौतुक वाटलं हे नन्दलालला समजले नाही. पण खरी गोष्ट ही की एकाद्या लहान मुलाप्रमाणे नन्दलाल सुन्दर फुलांकडे पाहून आनन्दित झाला!

भारतातील अद्भुत स्थळे :

कोचीनची मंदिरे

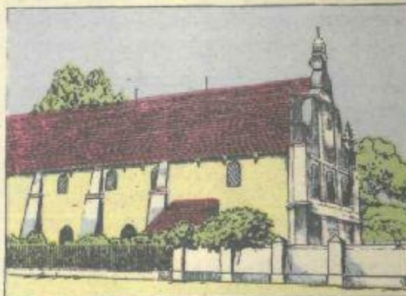
केरळच्या कोचीन जवळच्या भागावर भारताच्या इतिहासाचा बराच प्रभाव आहे. जगातील प्राचीन यहूदी केन्द्रांपैकी एक इथेच आहे. या यहूदी मंदिराला अनेक शतकांचा इतिहास आहे. निळ्या सफेत चीनी कपच्यांतून याचे छत बनविले आहे.

वास्को-ड-गामाच्या नेतृत्वाखाली सर्व-प्रथम पोर्तुगीज लोक कालिकट मार्गे इथे आले. वास्को-ड-गामा ने स्थानिक लोकांना त्रास होईल असे कार्य सुरू केले.

भारतात यूरोप-निवासियांचे पहिले चर्च 'सेंट फ्रांसिस' इथे बांधण्यात आले. हे चर्च पोर्तुगीजांच्या शासन-काळात कॅथॉलिक चर्च म्हणून, डचांच्या काळात प्रॉटेस्टंट चर्च म्हणून, तर ब्रिटिशांच्या कालात ॲंग्लिकन चर्च म्हणून प्रसिद्ध होते. सध्या हे 'चर्च ऑफ साउथ इंडिया' या स्वरूपांत कार्य करीत आहे.

सोळाव्या शतकात पोर्तुगीजांनी येथे डच-भवन स्थापून ते कोचीनच्या राज-वंशीयांना भेट-स्वरूप दिले. याच्या भिंतींवर रामायणातील काही घटना चितारलेल्या आहेत.

असं सांगतात की सालमन राजाच्या व्यापारी जहाजावर यहूदी लोक इथे प्रथम आले. येथील राजांच्या छत्र-छायेत यहूदी लोकांनी आपले जीवन सुख-समाधान पूर्वक चालविले.

यहुद्यांच्या प्रार्थना-मंदिराचा अंतर्भाग विशेष प्रकारे सुशोभित केलेला आहे. इस्राइल सरकार स्थापन झाल्यावर बरेचसे लोक कोचीन सोडून तिकडे गेले. तरी ही त्यांचे प्रार्थना-मंदिर अत्यंत भक्तिभावाने निष्ठापूर्वक सुरक्षित ठेवलेले आहे.

या भागांतील परंपरेनुसार येथील हिन्दू मंदिर निरनिराळ्या मूर्तींनी सुशोभित केलेले आहे. इथे यहूदी, ख्रिश्चन, हिन्दू व मुसलमान गुण्या-गोविंदाने एकत्र राहतात.

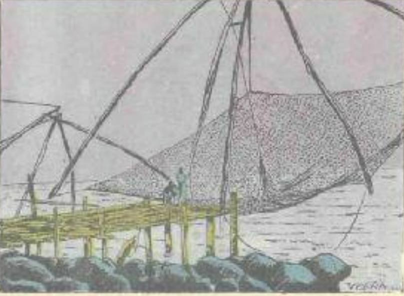

ईसवी सनाच्या पहिल्या शतकात जेव्हा सेंट थॉमस मलबार सोडून येथे आले तेव्हा एका यहूदी बालिकेने त्यांचे स्वागत केले असे सांगतात. त्या काळी भारतात. निरनिराळ्या धर्मांच्या लोकात कसले ही वैमनस्य नव्हते.

विशाल सागराच्या पार्श्वभूमीवर येथील ऐतिहासिक इमारती फार शोभून दिसतात. एका बाजूला शांत-गंभीर वातावरण आहे, तर दुसऱ्या बाजूला आधुनिक व्यापारी संस्थांनी गजबज-लेले बंदर अशान्तिने भरून गेलेले आहे.

समुद्र-किनारी सर्वप्रथम आकर्षित करणारे दृश्य कोणते असेल तर ते मासे पकडणाऱ्या चीनी जाळ्यांचे! मच्छीमारी हे येथील बऱ्याच लोकांच्या उदर-निर्वाहाचे साधन आहे. हळू हळू लोक मासे पकडण्यासाठी आधुनिक उपकरणांचा अधिक उपयोग करू लागले आहेत.

पितृ-भक्ति

कोणे एके काळी चीन देशांत टोंग नावाचा एक मुलगा रहात होता. या मुलाची आई तो लहान असतानाच वारली. तो एकोणीस वर्षांचा असताना त्याचे वडील ही त्याला सोडून गेले. आयुष्यभर एक तांबडा पैसा ही वाचवू शकले नाहीत. म्हणून टोंग एक अनाथ मुलगा राहून गेला.

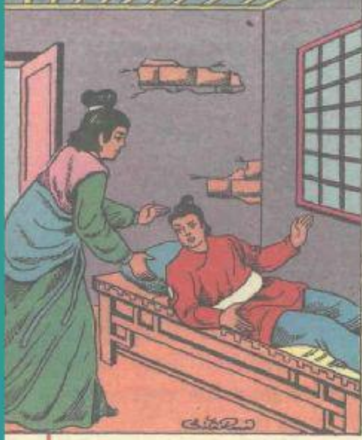
टोंगचे सर्वात पहिले कर्तव्य होते–आपल्या वडिलांची उत्तर-क्रिया करून त्यांच्यासाठी एक समाधि बनविणे. पण हातात एक कवडी नव्हती. हे सगळं कसं जमेल? पैसे मिळविण्यासाठी टोंगला एकच एक उपाय दिसत होता–तो म्हणजे गुलाम म्हणून कोणाला तरी स्वतःला विकून घेणे.

टोंगने एका पुठ्ठयावर आपली किंमत लिहिली आणि गुलाम म्हणून विक्रीच्या आपल्या शर्ती पण लिहिल्या. तो पुठ्ठा आपल्या गळ्यात अडकवून गुलामांच्या बाजारात टेकाडावर जाऊन बसला. पुठ्ठयावर लिहिलेल्या शर्ती वाचून गुलामांचे खरीददार पुढे निघून जात.

कारण असं की टोंग स्वतःला कमी किंमतीवर विकून घ्यायला तयार नव्हता. शास्त्रविहित रीतीने आपल्या वडिलांची उत्तर-क्रिया पार पाडून छानशी समाधि बांधायला जो खर्च येईल तेवढी रक्कम तरी निदान मिळवायचा त्याचा निश्चय होता.

कित्येक तास गेले, पण त्याला खरेदी करायला तयार ग्राहक दिसला नाही. त्याने आपला जो दर ठरविला होता तितकी किंमत द्यायला कदाचित् कोणी तयार होणार नाही असा मनांतल्या मनात विचार करून तो अमळ भयभीत झाला होता. इतक्यात तिकडून एक अधिकारी आला. टोंगच्या गळ्यात लटकलेल्या पुठ्ठयावरील अटी त्याने वाचल्या, मग आपल्या बरो-

एक चीनी लोककथा

बरच्या एका कर्मचाऱ्याच्या हस्ते त्याची किंमत दिली व करारपत्र लिहून घेतले.

टोंगची इच्छा पूर्ण झाली. त्याने मंत्रोच्चार सहित आपल्या वडिलांची उत्तर-क्रिया केली, शास्त्रोक्त दान-धर्म केला. वडिलांसाठी एका कुशल शिल्पकाराकडून एक सुरेख समाधि बनवून घेतली आणि आपल्याला खरेदी केलेल्या मालकाकडे जाऊन पोचला. त्याची सेवा-चाकरी करायला सुरुवात केली. राहण्यासाठी टोंगला एक झोपडी बनवून देण्यात आली.

दिवसामागून दिवस जात होते. टोंगला सुख आणि आराम जणू माहीतच नाही. या विपन्नावस्थेत ही तो आपल्या वडिलांचे श्राद्ध मोठ्या निष्ठेने करीत असे.

एक वर्षी पिके कापण्याच्या मोसमात टोंगला ताप भरून आला. तो पलंगावरून उठू शकत नव्हता. एक दिवशी रणरणत्या दुपारी टोंग तापाने फणफणत बेशुद्ध अवस्थेत पडला होता, त्यावेळी त्याला वाटलं की आपल्या शरीराला कोणाचा तरी हात थंड स्पर्श करीत आहे. त्याला असं वाटलं की आपला सारा दुबळेपणा कमी कमी होत चालला आहे. आपल्या शरीरात होत असलेल्या या बदलाकडे आश्चर्याने पहात त्याने अमळ डोळे उघडले. एक अलौकिक सुंदरी त्याच्या जवळ बसली होती. त्या सुंदरीचा परिचय करून घेण्याचे धाडस त्याच्यात नव्हते. त्याच्या डोक्या-वरून आपला हात फिरवीत ती म्हणाली—"तुझा आजार बरा करून पत्नी म्हणून तुझ्याजवळ राहण्यासाठी मी आले आहे."

टोंगला वाटलं की स्त्री जणू काही त्याला आज्ञा करीत आहे. तो घाबरून पलंगावरून उठून उभा राहिला, त्याला वाटलं आपली सर्व कमजोरी नष्ट झालेली आहे. आपल्या बायकोचे पालन-पोषण करणें आपल्याला शक्य नाहीं हें सांगण्याचे धाडस ही त्याला होईना. त्याच्या मनांतील ही चिन्ता जणू आपल्याला समजली आहे अशा आवेशात ती म्हणाली—"कुटुंब चालविण्याची जबाबदारी माझी. ती मी पाहून घेईन. तुला चिंता नको."

दोघे ही देवळात गेले. गुडघ्यांवर बसून दोघांनी पितृ-देवतांची मनोभावे पूजा केली आणि दोघे पति-पत्नी बनले.

त्यांचं लग्न एका विचित्र पद्धतीने झाले होते. त्या स्त्रीचा वंश काय नि ती कोठून तेथे आली हे ही टोंगने तिला विचारले नाही. तिने केवळ आपले नाव सांगितले—'ची'!

'ची' आल्यामुळे टोंगच्या घरांतील वातावरण पार बदलून गेले. सारं घर सजविलं गेलं, सुंदर वाटू लागलं! कामावर जाण्यापूर्वी टोंग पोटभर खाऊं लागला. शेतातील काम संपवून तो घरी परत येई, तेव्हा संध्याकाळचे जेवण तयार असे.

टोंगची बायको दिवसभर हातमागावर बसून रंगी-बेरंगी चित्रांनी युक्त रेशमी कापड विणीत असे. पाहणारांच्या दृष्टीला ती वस्त्रे आकर्षक वाटत. कारागिरीतील तिची कुशलता सर्वत्र प्रसिद्ध झाली. रोज व्यापारी लोक तिच्या घरी येत व चांगली किंमत देऊन तिने हाताने विणलेले रेशमी कापड खरेदी करीत.

'ची' ने परिवार चालविण्याची जबाबदारी स्वीकारली होती, त्याप्रमाणे ती सर्व काही करीत होती. पेटीत दिवसेंदिवस पैसे जमू लागले. एक दिवशी पेटी उघडून तिने जमविलेली अनेक चांदीची नाणी टोंगला दाखविली, नि आत असलेला एक कागद काढून त्याच्या हाती दिला. ते टोंगला मुक्त केल्याचे पत्र होते. टोंगच्या मालकाला त्याने दिलेली किंमत परत मिळाली होती. टोंगची गुलामी संपली होती, त्याच्या डोळ्यांतून आनंदाश्रू भरू लागले.

ची म्हणाली—"दक्षिण दिशेला मी तुझ्यासाठी शेत व रेशमाच्या किड्यांसाठी बाग खरेदी केली आहे. आजपासून दुसऱ्या कोणाकडे नोकरी करण्याची आवश्यकता नाही. तू स्वतः आपली नोकरी कर."

टॉंग आपल्या बायकोच्या पाया पडू लागला. तिने तसे करू दिले नाही.

त्या दिवसापासून टॉंगचे भाग्य बदलले. तो जे काम हाती घेई, त्यात त्याला सफलता मिळू लागली. हाताखाली काम करणारी माणसे प्रेम व आदराने त्याच्याकडे पाहू लागली.

याच दिवसात हातमाग चालविण्याचे काम बन्द झाले. टॉंगची बायको गर्भवती राहिली. योग्य वेळी एका सुंदर बालकाला तिने जन्म दिला. जे त्याला पहायला जात ते म्हणत–"हा कोणी सामान्य मुलगा नाही एका वरदानामुळे हा जन्मला आहे. हा मुलगा शतायुषी होणार."

एका वर्षी थंडीचा मौसम सुरू होणार होता. अशात एक दिवशी रात्री नवरा-बायको आपल्या मुलाबद्दल व त्याच्या भविष्याबद्दल सकाळ पर्यंत बोलत बसले. टॉंगने आपल्या पत्नीच्या चेहऱ्याकडे अमळ निरखून पाहिलं, 'ची' चा चेहरा त्याला अधिकच सुन्दर वाटला.

सकाळ झाली नि ची चटकन् उठून उभी राहिली. टॉंगचा हात धरून त्याला बाळाच्या पाळण्याजवळ घेऊन गेली. का कोणास ठाऊक आज टॉंग चीकडे पाहून थोडा घाबरला होता. टॉंग आयुष्यात पहिल्यांदाच असा घाबरला होता, सहजच त्याने डोळे मिटून चीपुढे गुडघे टेकले. डोकं वर करून त्याने तिच्याकडे पाहिले. आश्चर्याची गोष्ट अशी की तिची आकृति पूर्णत: बदलून गेली होती. सर्वसाधारण स्त्रियांहून ती अधिक उंच दिसत होती. तिच्या देहातून प्रकाश बाहेर पडत होता.

ची म्हणाली-"तुला सोडून जाण्याची वेळ जवळ आली आहे. मी मानव नाही. पण तुझ्यासाठी मानवी स्त्री बनून आले. माझे स्मृति-चिन्ह म्हणून हा आपला मुलगा तुझ्याजवळ राहील. तुझ्या पितृभक्तिवर प्रसन्न होऊन स्वर्गाच्या अधिपतीने मला तुझ्याकडे पाठविले. आता मला तिकडे परत गेलं पाहिजे. मी 'ची-नियु' नावाची अप्सरा आहे."

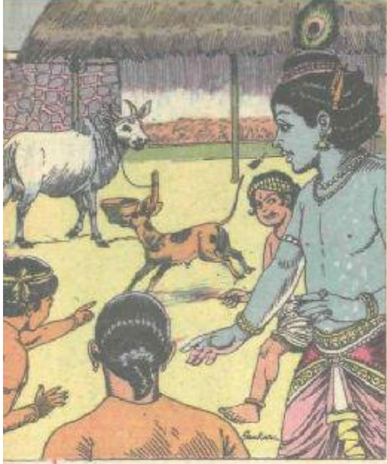
इतके बोलून ची हळू हळू अदृश्य झाली.

दिवसेंदिवस कृष्णाच्या खोड्या वाढतच होत्या, त्यामुळे गोकुळात गोंधळ माजला होता. गोकुळवासी केवळ निरुपाय म्हणूनच ते सर्व सहन करीत होते, चुप रहात होते. परंतु गोपिका गप्प बसल्या नाहीत, त्यांनी विचारविनिमय केला आणि यशोदेकडे जाऊन कृष्णाच्या उपद्व्यापांबद्दल तक्रार करू लागल्या.

"अग बाई, काय तूच एका लाडक्या मुलाला जन्म दिला आहेस का? आम्हाला त्यामुळे किती त्रास होतो पहा नं! तो लहान मुलगा आहे म्हणून आम्ही आजपर गय केली, पण खोड्यांनाही काही मर्यादा हवी. तुम्ही लोक श्रीमंत असाल, पण सारा दोष तुझाच आहे. तू लाडावून त्याला 'दांडोबा' केलायस आणि सगळ्या घरांना वैताग करून ठेवलायस. असं वाटतंय की, सहानुभूति, दया नावाच्या भावना तुझ्या मनाच्या कोपऱ्यातही नाहीत. नीट कान देऊन ऐक, तुझ्या लाडक्या पोराने काय काय उद्योग केलेत...." एका गोपिकेने अशी तक्रार केली, तर दुसरीने पुढे होऊन आणखी टोमणे मारायला सुरुवात केली–"अग सखे, तुझ्या मुलाने माझ्या घरात घुसून मटक्यातलं दूध, दही आणि तूप खाऊन टाकलं. किंचाळ्या मारून मडकी उलटी टाकून पळून गेला. आमचं किती नुकसान झालं, आमची किंमत काय राहिली? आम्ही कसं जगावं?" इतक्यात आणखी एक गोपी पाय आपटत,

हातवारे करीत तिथे आली अन म्हणाली–"अग यशोदे, तुझा मुलगा तर राक्षस आहे राक्षस! मी दुधाच्या हंड्या आणि लोण्याची मडकी शिक्यात टांगून ठेवली होती. त्याने सगळं लोणी खाल्लं, हंड्या फोडून टाकल्या, शिकी तोडून टाकली. आता तूच सांग त्याच्या खोड्या आम्ही कशा सहन कराव्या. असं वाटतं, आम्हांला गाव सोडून जायची पाळी येणार."

आणखी एक गवळण रागाने हात हलवत, बोटे मोडत आली आणि हकीकत सांगू लागली–"घराच्या मागच्या खोलीत तुपाचे बरेच हंडे ठेवून दरवाजाला कुलूप घातलं. तुझ्या मायावी पोराने कुलुपासहीत दरवाजाच तोडून टाकला. मी घाबरून पळून गेले. मला माहीत नाही त्याने सगळं तूप खाऊन घेतलं का काय केलं! थोड्या वेळाने येऊन पहाते तर थेंबभरसुद्धा तूप शिल्लक नाही! असं अपमानित होऊन संकटाचं जिणं जगण्यापेक्षा गावाला आग लावून देऊन आपली गायीगुरं घेऊन दुसऱ्या गावात शांततेने राहू."

एक बाई मागून सर्व गोपिकांना बाजूला सारत पुढे आली आणि म्हणाली–"या सर्वांच्या गोष्टी काय ऐकतेच, जरा माझ्या घरी काय अनाचार झाला तो ऐक-तुझ्या दांडोबाने माझ्या घरात घुसून दहा मटके तूप, दूध अन् दही साऱ्या घरात सांडून दिलं. रिकाम्या मडक्यांवर हाताने, लाथांनीं मारून ती फोडून टाकली, डाळ-भात-खीर सर्व काही आपल्या मित्रांना वाटून टाकलं. सगळी मडकी फोडून टाकली. वासरांच्या दोऱ्या सोडून त्यांना गायींकडे हाकललं. आमच्या मुलांना थेंबभरसुद्धा तूप, दही किंवा दूध उरलं नाही. ती रडत आहेत."

आणखी एक गोपी रुद्ध कंठाने म्हणाली–"माझ्या मुलांना व पतीला पक्वान्न खायची इच्छा झाली होती म्हणून मी दूध, आटा, साखर, लोणी मिसळून मिठाई

बनवून घड्यात रचून ठेवली, तुझ्या मुलाने घडे उतरवून सर्व मिठाई फस्त केली. त्यांच्या पोटात कसलं भूत-पिशाच्च बसलंय नकळे! मी खर सांगितलं तर माझे पति त्यावर विश्वास ठेवतील का? तूच सांग?"

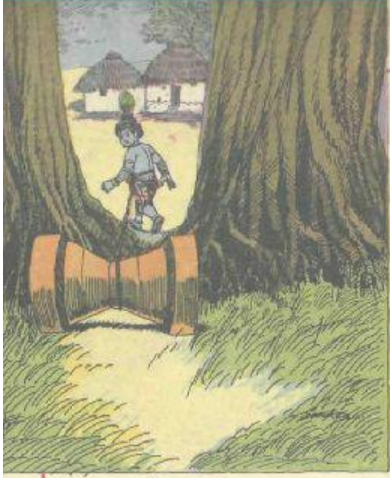
अशा प्रकारे सर्वजणी एकापेक्षा एक वाढत्या तक्रारी यशोदेला सांगू लागल्या. एका घरातला आटासाखर घातलेला पदार्थ खाल्ला, तर दुसऱ्या घरांतला सर्व स्वयंपाकच खाऊन टाकला! हे सर्व एकादा लहान मुलगा करू शकेल? घरातली पुरुष माणसं घरात नसताना एकाद्या घरची गाईवासर जंगलात पिटाळून लावली? ही कृत्ये अमानुष नव्हेत का?–अशा तऱ्हेच्या तक्रारी सर्वांनी केल्या व आपला शेवटचा निर्णयही सांगितला–"हे पहा, आम्ही सर्व गाव सोडून दुसरीकडे जातो. मग तू अन् तुझा लाडका मुलगा या गावावर हवं तसं राज्य करा."

सर्वांच्या तक्रारी ऐकून यशोदेने सर्वांचे सांत्वन केले आणि म्हटले–"तुमच्या घरी जे जे नुकसान झालं ते ते सर्व मी भरून देईन–काळजी करू नका. पण लक्षात ठेवा–तुमच्यावाचून आमची कामं कशी चालतील? माझ्या मुलाने अशी राक्षसी कामं कशी केली असतील कुणास ठाऊक! पण तुम्ही तरी खोटं कशाला बोलाल?

ते असो, आता यापुढे मी त्याला असा ताब्यात ठेवते, तुम्ही पहात रहाल. आता मनात काही न आणता आपापल्या घरी जा!" असे समजावून त्या सर्वांना यशोदेने तेथून पाठवून दिले.

यानंतर यशोदेने कृष्णाला आपल्या मांडीवर घेतले अन् त्याला चुचकारत बोलू लागली–"बाळा, तू दुसऱ्यांच्या घरी जातोसच का? आपल्या घरी काय दूध, दही कमी आहे? मी पाजते दूध तुला. दुसरं एक शेर दूधही आईच्या दुधाच्या एका थेंबाची बरोबरी करू शकणार नाही, असं म्हणतात. आपल्या ओळखीच्या इतर लोकांशी कशाला भांडण उकरून काढतोस?"

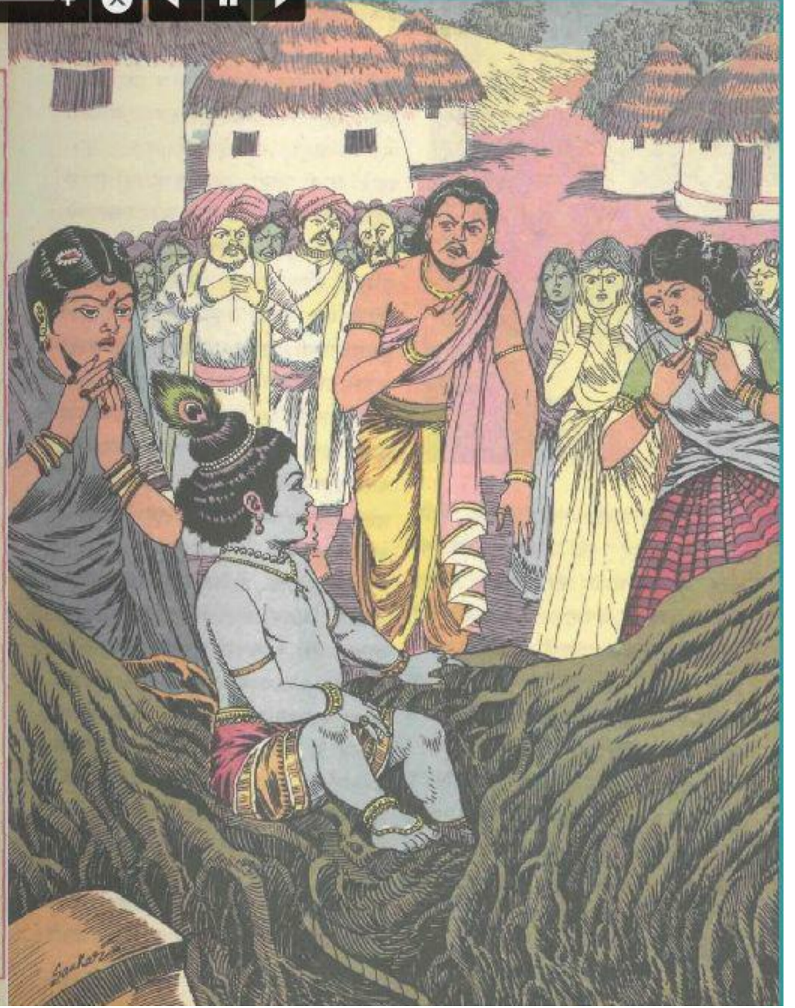

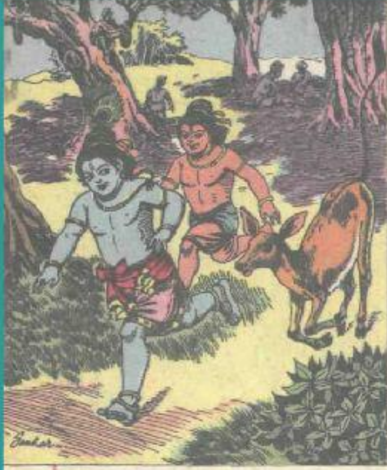
असे म्हणून यशोदेने त्याला आपले दूध पाजले, त्याची दृष्ट काढली, त्याच्या मस्तकाचे अवघ्राण करून त्याचे चुंबन घेतले. पुन्हा म्हणाली–"ऐक बाळा, आज सकाळपासून तुझ्या तक्रारी ऐकण्यातच वेळ गेला. तू असा दांडगट आहेस की आता तुला सोडलं तर तू घरी पुन्हां भांडणं आणशील. थांब तुला आता बांधूनच ठेवते." असे म्हणून कृष्णाचा दंड पकडून यशोदेने त्याला उखळीजवळ नेले आणि एक दावे घेऊन दोरीचे एक टोक कृष्णाच्या कमरेला बांधले अन् दुसरे उखळीला. नंतर हातात छडी घेऊन ती त्याला म्हणाली– "इथून हललास तर मार मिळेल. पहाते कसा हलतोस इथून ते." अशा प्रकारे त्याला धमकी देऊन यशोदा आपल्या घरकामाला निघून गेली.

थोड्या वेळाने कृष्णाने दावे पकडून उखळी प्रथम आपल्याकडे ओढून घेतली गोठ्याजवळ दोन सालवृक्ष शेजारी शेजारी उभे होते. कृष्णाने उखळी ओढून त्या वृक्षांजवळ नेली आणि स्वत: त्या दोन झाडांच्यांमधून पलिकडे गेला. नंतर सर्व शक्ती एकवटून उखळीही त्यांच्यामधून खेचू लागला. आणि काय! दोन्ही वृक्ष धडाम्कन् खाली कोसळले. आवाज ऐकून अनेक गोप-गोपी धावत तिथे पोचले. ते दृश्य पाहून काहीजण यशोदेकडे धावले. व म्हणाले–"बाई, तुमचा मुलगा कसा राक्षसी शक्तीचा आहे! मुलांना असं उखळीला कशाला बांधावे? पोर महावृक्ष अंगावर पाडून घेतो आहे अन् तुला वाटतंय आपण मोठं अकलेचं काम केलंय्. जा वघ मुलावर काही संकट न येवो!"

हे ऐकून यशोदेचं हृदय थरकापलं. ती एकदम किंचाळली. तिला आपल्या पदराचे वेणीचेही भान राहिले नाही. ती पळत सुटली.

इतक्या वेळात नन्द व आणखी काही गोपही तेथे पोचले. त्यांनी पाहिले कृष्ण त्या तुटलेल्या वृक्षांमधे असा बसला होता

की जणू काही मेघांमधे चंद्र चमकतो आहे. नन्दाने झटकन पुढे होऊन कृष्णाच्या कमरेतलं दावं सोडलं अन् त्याला उचलून घेत विचारलं–"याच्या कमरेत दाव कसं? उखळीशी याला दाव्याने कोणी बांधलं? याने उखळ इतक्यात दूर ओढून कसं आणलं? एवढे मोठे वृक्ष कसे कोसळले? काय प्रकार आहे हा?"

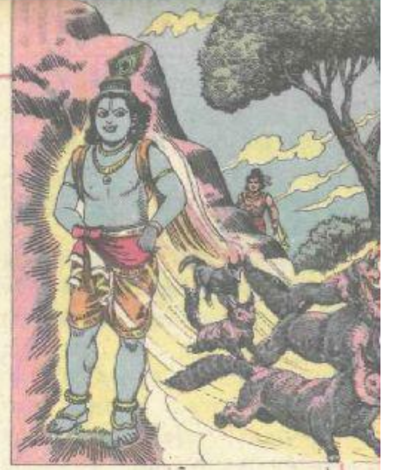
यशोदेने येऊन सांगितले की तिनेच कृष्णाला दोरीने उखळाशी बांधले होते. आपल्या मुलाच्या बल-सामर्थ्यावर नंद मनोमन आश्चर्य-चकित व आनंदित झाला.

वृद्ध गोपाळांना काही समजलेच नाही. ते म्हणू लागले–"वादळी वारे नाहीत, तूफान नाही, वीज कडाडली नाही, एकादा हत्ती ही इकडे आलेला दिसला नाही. मग हे सर्व कसे! सेना इकडे आली नाही. असं काही ही घडलं नाही, मग या मुलाने हे प्रचंड वृक्ष कसे पाडले? याहून अधिक भयंकर उत्पात कोणता होऊ शकेल? अशी ही घटना पहिल्यांदाच घडली नाही ना? दुष्ट राक्षसी पूतना याच्या हातीच मारली गेली. काही कारण नाही, अन् भरभक्कम गाडीचे तुकडे-तुकडे झाले! इथं रहाणं ही धोक्याचं वाटू लागलं आहे. पण जिथे जन्मलो, लहानाचे मोठे झालो ते गाव सोडून जायचं कुठे?" असा विचार करीत सर्व लोक आपापल्या घरी निघून गेले.

दिवस जात राहिले. आता बलराम आठ वर्षांचा झाला. नि कृष्णाने आपल्या आयुष्याची सात वर्षे पूर्ण केली. दोघे आपल्या समवयस्क गोप-बालकां बरोबर खेळत, वासरांशी खेळत, मजेत दिवस घालवीत. हातांत शिळ्या भाताची शिकी व चाबूक घेऊन बाहेर पडत, पायात पाद-त्राणे घालून चालू लागले की छोटया बटा हवेत मजेशीर उडत. तौफेर पसरलेल्या शेतात मोठ-मोठ्याने ओरडून शेळ्या-मेंढ्यांना पळवून लावीत. उत्साहाने गाणी गात नि झाडांवर चढत. मधाची पोळी दिसली की ती तोडून-फोडून त्यातील मध पिऊन घेत. शिळा भात खात. अशा प्रकारे या यादव बालकांना जीवन म्हणजे एक सोनेरी संधी वाटत असे.

एके दिवशी कृष्ण बलरामला म्हणाला–"दादा, आपण या वनात जन्मलो, इथेच आपले पालन-पोषण झाले. एकाच ठिकाणी अनेक वर्षे राहणे योग्य वाटत नाही. जनावरांनी कुरणातील सर्व गवत खाऊन टाकले आहे. झाडे तोडली जात आहेत. तलाव नि डबकी घाणेरडी होऊन तेथे दलदल निर्माण झाली आहे. भाजीपाला आणि जळाऊ लांकडांसाठी दूर दूर जावे लागत आहे. म्हणून आपण हा प्रदेश सोडून वृंदावनांत जाऊ या. तेथे फार सुन्दर वनश्री आहे असे लोक सांगतात. तेथे गोवर्धन नावाचा एक पर्वत आहे, या पर्वतावर भांडीर नावाचा एक महावटवृक्ष आहे. वृंदावनाच्या मध्य भागांतून कालिंदी नदी वहाते. तेथे जाऊन आरामात आपले जीवन कंठू. म्हातारी माणसे हे स्थान सोडायला सहसा तयार नसतात. त्याना भिववण्याकरता मी एक उपाय शोधला आहे. पहातच रहा आता!"

कृष्णाच्या तोंडून हे शब्द बाहेर पडतच होते इतक्यात त्याच्या शरीरातून शेकडो-हजारोच्या संख्येने बोकडांचे कळपचे कळप

चारी बाजूस सैरा-वैरा पळू लागले. यामुळे गोपाळ भयभीत झाले, गाई धावरून गेल्या. या बोकडांचा आकार काही असा-मान्य होता. त्यांची शिकार करणे गोपाळांला शक्य झाले नाही. वाघांशी ही सामना करणाऱ्या मस्त बैलांना या बोकडांनी मारून टाकले. गोपाळ तोंड फिरवून दूसरीकडे पाहतात तोवर या बोकडांनी वासरांना उचलून नेले. या उत्पाता बरोबरच रात्रीच्या वेळी वाघ-सिंहांचे गर्जन ऐकू येऊ लागले. मोठ-मोठी डुकरे येऊन खड्डे खणू लागली.

या सर्व घटनांनी चिंतित होऊन वयो-वृद्ध गोपाळ एका ठिकाणी जमले. यापूर्वी

घडलेल्या उत्पातांनी ते घाबरून गेले होते. तरी ही आपल्या गावाच्या मोहामुळे ते सोडून जाणें त्यांना शक्य नव्हते. आणि आता त्या सर्वांहून भयानक उत्पात होऊन राहिला होता. अशा स्थितीत यावेळी त्यांचे कर्तव्य काय?

"वृंदावन अत्यंत सुंदर आणि दिव्य आहे अशी प्रशंसा सर्वांच्या तोंडून आपण ऐकतो, पण दुसऱ्या बाजूला हे ही ऐकतो की तेथे दुर्गम प्रदेश आहेत, आणि त्यात राक्षस राहतात. कसं ही असलं तरी काही तरी केलंच पाहिजे. ताबडतोब दुसऱ्या एकाद्या प्रदेशात गेलं पाहिजे, आता इथ क्षणभर राहणं शक्य नाही." वृद्ध मंडळींनी असा विचार केला.

ते लोक अशा प्रकारे विचार करीत होते, इतक्यात तेथे नारद मुनि येऊन दाखल झाले. त्यांनी नंद गोपाला बोलविलें, बाजूला घेऊन जाऊन समजावले–"आपण सर्व जण वृंदावनात जाण्याचा संकल्प करीत आहात. पण तिथे राक्षस आहेत या विचाराने आपल्याला भीति ही वाटत आहें. ही गोष्ट खरी आहे ना की आपल्या पुत्राला राक्षसांपासून धोका आहे! ऐका, असे समजू नका की आपला मुलगा फक्त मानवच आहे. राक्षसांचा संहार करण्यासाठी अवतार घेतलेला तो आदि नारायण आहे. कृष्ण आणि बलराम सुद्धा नारायणाचे अंश-स्वरूप आहेत. कृष्णाचा संहार करण्या-साठी राक्षसी पूतना, शकट आले पण त्याचा वध करू शकले नाहीत, उलट त्याच्या हातून मारले गेले. आपण या घटना प्रत्यक्ष पाहिल्या आहेत ना? म्हणून आपण कुठला ही संशय मनात न बाळगता खुशाल वृंदावनात जा. आपले कल्याणच होईल.

यानंतर नारदाने कृष्णाला ही हीच गोष्ट सांगितली आणि ते निघून गेले. इकडे नंद सर्व गोपाळांना सांगू लागले–आम्ही सर्व आता वृंदावनाकडे निघालो आहोत. आमचा हाच पक्का निश्चय आहे. म्हणून सर्व लोकांनी आता निघण्याची तयारी सुरू करावी.

अदलाबदल

विभ्रान्त नामक एका श्रीमंत गृहस्थाला एक भयानक आजार जडला. वैद्याच्या औषधाने ही आजार कमी न होता वाढतच गेला.

एक दिवस विभ्रान्त वैद्याला म्हणाला–"वैद्यराज, संपत्ति जोडता जोडता मी अनेक पापं केली. पुण्यकर्म एकही केलं नाही. माझी पापंच आता मला छळत आहेत. त्यामुळेच आपल्या औषधांचा काही प्रभाव पडत नाही."

वैद्याला समजून चुकले की विभ्रान्तला मानसिक व्यथाच जास्त आहे आणि त्यामुळेच औषधांचा काही उपयोग होत नाही. म्हणून त्याने विभ्रान्तला समजावले–"महाराज, आपण काळजी करू नका. मी आज आपल्या हातून पुण्यकार्य घड-वायची व्यवस्था करतो. त्यामुळे तुमची सर्व पापं धुवून जातील. व मग औषधां-चाही चांगला प्रभाव पडेल."

त्याच गावात प्रलोभ नावाचा एक गरीब शेतकरी रहात असे. त्याच्या कुटुंबात पत्नी व दोन मुले अशी चार माणसे होती. दरवर्षी तो खूप काबाडकष्ट करून आपल्या शेतीवाडीचे काम करी. पण शेवटी कापणीच्या वेळेपर्यंत काही न काही संकट येऊन त्याचे मोठे नुकसान होई. अनेक कारणांनी तो कर्जबाजारी झाला.

वैद्याने मनांत विचार केला की विभ्रां-तच्या हातून या प्रलोभवर काही उपकार करवावा. तो प्रलोभला विभ्रान्तकडे घेऊन जाऊन म्हणाला–"असं पहा साहेब, शंभर बिनगरजू लोकांना मदत करण्यापेक्षा एकाच गरजु माणसाला दान दिलंत तर आपल्याला अपार पुण्य लाभेल."

मग कसचं काय? विभ्रान्तने प्रलोभ-कडून त्याच्या सर्व अडचणींचा पाढा वदवून घेतला, त्याचं सर्व कर्ज फेडून टाकलं

संजीवनी गोखले

आणि एक वर्षभर पुरेल इतकी खाद्यसामग्री देऊन त्याला रवाना केलं.

यानतर मात्र विभ्रान्तवर औषधांचा योग्य परिणाम दिसू लागला आणि आठ-वडाभरात तो खडखडीत बरा झाला.

विभ्रान्त व वैद्य यांच्याकडून ही गोष्ट साऱ्या गावभर समजली.

"आम्ही सर्वजण नेहमी थोडंबहुत दान देतच असतो. पण आम्हाला कधी असला चमत्कार अनुभवास आला नाही. बहुधा या प्रलोभच्या अंगीच काही खास सामर्थ्य असले पाहिजे." गावच्या लोकात अशा प्रकारची चर्चा सुरू झाली.

ही वार्ता प्रलोभच्याही कानी आली. आता तोही आपली ही कहाणी सांगत दारोदार फिरू लागला. प्रलोभला दान देण्याने आपल्यावरच काही उपकार होईल किंवा काही चमत्कार घडेल अशा अपेक्षेने प्रत्येकजण त्याला थोडेबहुत दान देऊ लागला.

आता प्रलोभचे दिवस मोठ्या मजेत जाऊ लागले. मनात येईल तेव्हां तो आसपासच्या गावी हिंडे अन् आपली कहाणी सांगून लोकांकडून दान मिळवी.

"जरा ऐका बरं, लोभाला बळी पडून आजकाल तुम्ही भिकाऱ्यासारखे वागू लागला आहात. आता आपल्याला कशा-चीही कमतरता नाही. आपण पहिल्या प्रमाणे पुन्हा कष्ट करून जगू या"–प्रलोभच्या पत्नीने त्याला एकदा समज-वायचा प्रयत्न करीत म्हटले.

"काबाडकष्ट केले तोवर आपल्यावर नेहमी संकटेच येत गेली. उलट या धंद्यामुळे आपल्याला चांगले दिवस दिसत आहेत. मीही सुखात आहे."–प्रलोभ म्हणाला.

पण प्रलोभच्या पत्नीला हे रुचले नाही. ती म्हणू लागली–"असं पहा, आपण संकटात सापडलो होतो तेव्हा विभ्रान्तने आपल्याला मदत केली, अन् म्हणूनच त्याच्या वाट्याला पुण्य आलं. आता आपल्याला कशाची आवश्यकता नाही, आपल्याला आता दान देण्याने कोणाला पुण्यप्राप्ती होणार नाही. ही गोष्ट लक्षात आल्यावर गावातल्या लोकांनी आपल्याला दान देणं बंद केलं तर आपली काय अवस्था होईल? माझं ऐका, आळशीपणा हा सर्वात भयानक रोग आहे. एकदा हा रोग चिकटला की सुटणं कठीण!"

तरीही प्रलोभने आपल्या बायकोचं म्हणणं मनावर घेतलं नाही. तो आपल्याच पद्धतीने अर्थार्जन करीत राहिला.

काही दिवस निघून गेले आणि प्रलोभ एकदा आजारी पडला.

इकडे गावात अशी प्रथाच पडली होती की कोणी आजारी पडला की तो प्रलोभला काही दान देई अन् मगच औषधोपचार सुरू करी! आता प्रलोभला भ्रान्त पडली व त्याने वैद्याला विचारले–"वैद्यराज,

आता मीच आजारी पडलो. मी कुणाला काय दान देऊ?"

प्रलोभला सुयोग्य उत्तर देण्यासाठी विचार करीत असतानाच प्रलोभच्या पत्नीने वैद्याला खुणेने बाजूला बोलावून घेतले व म्हटले–"वैद्यमहाराज, प्रथम माझे पति मोठ्या प्रतिष्ठेने आपली काल-क्रमणा करीत असत. पण आता आपणच दान देववल्यापासून ते भिकाऱ्यांसारखे वागू लागले आहेत. मी खूप समजावले पण ते आपली सवय सोडायला तयार नाहीत. चार लोकात 'भिकाऱ्याची बायको' म्हणवून घ्यायला मला लाज वाटते. खरं म्हणजे आळशीपणामुळेच माझे पति आजारी झाले आहेत. आता आपण औषधाबरोबरच त्यांना असं पथ्य सांगा की जेणे करून त्यांचं हृदय-परिवर्त-नही होईल!

आता वैद्याला आपली चूक समजून आली! त्याने प्रलोभला म्हटले–"असं पहा, दानधर्म केल्याने आपल्याला नव्याने पुण्य मिळत नाही. त्याची केवळ अदला-बदल होते. तू विभ्रान्न कडून दान घेतलेस म्हणून तुझं थोडंसं पुण्य त्याला मिळालं. त्यानंतर तू एकसारखं दान घेतच राहिलास. परिणामतः तुझं सर्व पुण्य हळूहळू खलास झालं आणि तू आजारी पडलास. मी तावडतोब औषध देऊन आता तुला ठीक करीन. पण यानंतर ही तू दान घेत राहिलास तर तुला पुण्य सोडच, पाप मात्र लागेल! आणि त्यानंतर तू कोणतंही औषध घेतलंस तरी वाचू शकणार नाहीस?"

वैद्याचे हे बोलणे ऐकून प्रलोभ घाबरून गेला आणि त्याने शपथ घेतली की, "यापुढे कधीही, कोणाकडूनही, कसलेही दान घेणार नाही." नंतर वैद्यांच्या औषधाने तो लवकरच बरा झाला व पहिल्या प्रमाणे मेहनत करून जगू लागला.

यावेळी मात्र नशिबाने प्रलोभला साथ दिली, थोड्याच वर्षांत तो चांगला धनवान झाला.

अद्भुत वृक्ष

वैतरणी राज्याच्या राजा विष्णुवर्धन याला एकुलता एक पुत्र होता–राजवर्धन. विष्णुवर्धनने राजवर्धनचा यौवराज्याभिषेक-ही केला होता.

एक दिवस राजवर्धन एकांतात बसून आपल्या पूर्वजांचा इतिहास वाचत होता. त्यात एके ठिकाणी असे लिहिले होते की–वैतरणीच्या उत्तरेला एका जंगलात एक विषवृक्ष आहे. त्याच्या खाली उभे राहून कोणतीही इच्छा केली असता ती तावडतोब पूर्ण होते. काही राजांनी या वृक्षाच्या मदतीने जनतेच्या अडचणी सोडवल्या व आपले राज्य सुसंपन्न बनवले.

हे वाचल्यानंतर राजवर्धनने दहा दिवस जंगल धुंडाळून त्या वृक्षाचा शोध लावला. तो वृक्ष आता झडून, वठून जाण्याच्या स्थितीला आला होता. त्या झाडाखाली उभे राहून राजवर्धनने सेनापती व मंत्री यांची रूपे घेण्याची इच्छा केली व तो त्या रूपात परिवर्तित झाला.

या अद्भुत परिवर्तनाने राजवर्धन चकित झाला! त्या वृक्षाच्या सामर्थ्याचा उपयोग करून आपल्या पूर्वजांप्रमाणे जनकल्याण साधून एक उत्तम व लोकप्रिय राजा बनण्याचा त्याने निश्चय केला.

दुसऱ्या दिवशी राजवर्धन उद्यानात फिरत होता. इतक्यात सेनापतीच्या पत्नीने तेथे येऊन त्याला म्हटले–"प्रभु, दोन दिवस झाले–माझी मुलं जेवली नाहीत."

सेनापती दोन दिवसांपूर्वीच सीमेवर नेमलेल्या सेनेचं निरीक्षण करण्यासाठी गेला होता. त्याच्या पत्नीचे बोलणे ऐकून राजवर्धनला एकदम जंगलातल्या त्या वृक्षाची आठवण झाली. त्याने सेना-पतीच्या पत्नीचे सांत्वन केले व तो जंगलाकडे चालू लागला.

समीर होनवाड

तिथे झाडाखाली राजवर्धनने सेनापतीचे रूप घेण्याची इच्छा केली व तो सेनापति बनून त्याच्या घरी गेला.

सेनापतिच्या रूपातल्या राजवर्धनला पाहून त्यालाच वडील समजून मुले त्याच्या पायांना बिलगली. आईने मोठ्या प्रसन्नतेने मुलांना जेवण वाढले व जवळ बसून राजवर्धन मुलांना भरवू लागला.

नेमक्या त्याच वेळी सीमाप्रान्तावर गेलेला सेनापति परत आला. आपल्या रूपातल्या दुसऱ्या प्राण्याला पाहून त्याला क्रोध आला व राजवर्धनला हातातील लाठीने पिटून काढत विचारले–"बोल दुष्टा, कोण आहेस तू?"

राजवर्धनला लाठीचा मार सहन झाला नाही. पुन्हा बरे होण्यास त्याला दहा दिवस लागले.

एक दिवस राजवर्धन जनतेची स्थिति पहाण्यासाठी वेष बदलून बाहेर पडला. एका घरातून पति-पत्नीच्या तीव्र शब्दातील वादावादीचा आवाज ऐकून भिंतीशी चिकटून त्यांच्यातील गोष्टी ऐकू लागला.

"पहा, या पोरीच्या वयाच्या सर्व मुलींची लग्नं झाली. आपल्या मुलीला काय आयुष्यभर असंच बिनलग्नाचंच रहावं लागणार काय?" अशा प्रकारे बायको नवऱ्याजवळ आपला राग प्रकट करीत होती.

"अग, जरा वाट पहा. रामदेवला येऊ दे. मग पहा, आपल्या मुलीचं लग्न कसं झटक्यात करून टाकतो ते!" नवरा म्हणत होता.

राजवर्धन तिथून निघून त्या गल्लीच्या कोपऱ्यावरून वळला, तेव्हा एका व्यापाऱ्याच्या घराजवळून जाताना त्यांचा संवाद ऐकू आला–

व्यापाऱ्याचा मुलगा आपल्या वडिलांना म्हणत होता–"रामदेव परतेपर्यंत काय आपण व्यापारधंदा बंद करून हातावर हात धरून बसून रहायचं काय?"

"त्याचं येणं अन् आपली संकटं संपणं काय शक्य आहे?" व्यापारी म्हणत होता.

हा संवाद ऐकल्यावर राजवर्धनच्या एक गोष्ट लक्षात आली–रामदेवच्या येण्याने दोन परिवारांच्या अडचणी दूर होणार आहेत. तेव्हा त्याने निश्चय केला की आपण रामदेवचे रूप घेऊन यांना मदत करावी. नंतर तो जंगलात गेला. त्या अद्भुत वृक्षाखाली उभे राहून त्याने रामदेवचे रूप धारण केले व तो परत आला.

खरा रामदेव थोड्याशा भांडवलातून समुद्री व्यापार करणारा एक व्यापारी होता. चन्द्रभानु नावाच्या एका माणसाने आपल्या मुलीच्या लग्नासाठी साठवून ठेवलेले दहा हजार रुपये रामदेवने व्याजाचे आमिष दाखवून त्याच्याकडून व्यापारासाठी घेतले होते. नंतर पूर्वेकडे जाणाऱ्या जहाजातून माल घेऊन जाऊन पूर्व-द्वीपांवर व्यापारात त्याने सर्व काही घालवले, तेथून परत येऊन कर्जदात्यांना आपला चेहरा दाखवणे अशक्य झाल्यामुळे त्याच द्वीपांवर मेहनतमजुरी करून तो तिथेच स्थिरावला.

इकडे रामदेवच्या वेशातला राजवर्धन प्रथम व्यापाऱ्याच्या घरी पोचला. दरवाज्यावर ठकठक केल्यावर जेव्हा त्याने दरवाजा उघडला तेव्हा तो व्यापाऱ्याला विचारू लागला–"काय, कसं काय? सर्व खुशाल आहे ना?"

रामदेवला ओळखून व्यापाऱ्याने त्याला घरात घेतले. नंतर बापलेकांनी मिळून त्याला चांगले पिटून काढले, नि म्हटले– "व्याजासहित आमची सर्व रक्कम आत्ताच्या आत्ता परत दे."

खरी गोष्ट समजल्यावर आता राजवर्धन चमकला! या अवधीत व्यापाऱ्याच्या मुलाने घरातून निघून चन्द्रभानुलाही बोलावून आणले. चन्द्रभानुनेही आत येताच राजवर्धनला चांगले बुकलून काढले. व म्हटले– "तू गोडगोड बोलून दहा हजार रुपये हडपलेस, चल राजाकडे. तिथेच याचा निकाल करू." असे म्हणत चन्द्रभानु राजवर्धनला राजवाड्यात घेऊन गेला.

तेथे मंत्र्याने चन्द्रभानुच्या तोंडून तक्रार ऐकून म्हटले–"हे बघ, आत्ता राजेसाहेबांची तब्येत ठीक नाही. युवराजही कुठे बाहेर गेले आहेत. तेव्हा आत्ता तात्पुरते मी याला तुरुंगात बन्द करून ठेवतो." असे म्हणून मंत्र्याने राजवर्धनला शिपायांच्या ताब्यात दिले.

तुरुंगात बंदिस्त झालेल्या राजवर्धनने पहाऱ्यावरच्या एका शिपायाची याचना करून मंत्र्याला बोलवून घेतले आणि त्याला सर्व हकीकत सांगून आपली सुटका करून घेतली.

काही दिवस गेले आणि राजवाड्यात विचित्र प्रकारे चोऱ्यांचे सत्र सुरू झाले. एकदा कोषागारातून मोठी रक्कम चोरीला गेली, तर आणखी काही दिवसांनी एकदा राणीच्या दागिन्यांची पेटीच गायब झाली!

चोराला कोणीच पकडू शकले नाही. आता राजवर्धन स्वतःच त्या कामाला लागला. एके दिवशी कुत्र्याचे रूप घेऊन तो राजवाड्याच्या प्रवेशद्वारी पहारा करत उभा होता, इतक्यात एक चोर मोठेसे गाठोडे घेऊन जाताना त्याला दिसला. जोरात भुंकून त्याने चोरावर हल्ला केला. पण चोराने त्या कुत्र्याला एक दगड फेकून मारला व स्वतः पळून जाऊ लागला. राजवर्धनही भुंकत भुंकत त्याचा पाठलाग करू लागला. चोर सेनापतीच्या घराकडे पळाला व तिथे पोचल्यावर त्याने चोराचे रूप टाकून सेनापतीचे रूप घेतले व घरात गेला.

राजवर्धनला खरी गोष्ट समजून चुकली. अद्भुत वृक्षाचे रहस्य जाणून सेनापती आता राजद्रोह करीत आहे हे त्याला कळले.

राजवर्धन लगेच कुत्र्याचे रूप टाकून युवराज बनला व त्याने शिपायांकरवी सर्व हकिकत आपल्या वडिलांच्या कानावर घातली. राजाने ऐकून राजवर्धनला म्हटले–"ऐक बेटा. तो वृक्ष अद्भुत सामर्थ्यवाला नसून एक निरर्थक वृक्षच असला पाहिजे. ताबडतोब तो कापून टाक."

पण ते अमान्य करीत राजवर्धन म्हणाला–"बाबा, आपल्या पूर्वजांपासून हा वृक्ष आपले रक्षण करीत आला आहे. त्या वृक्षाकडून आपल्या अहितापेक्षा अधिक हितच होण्याची शक्यता आहे. आपण असं करू–त्या वृक्षाभोवती आपण पहारा बसवू, म्हणजे कोणी त्याच्याजवळ फिरकू शकणार नाही."

दुसऱ्याच दिवसापासून त्या वृक्षाभोवती कडक पहारा बसला.

एक महिना गेला आणि एके रात्री राणीच्या डोक्यात असह्य वेदना होऊ लागल्या. राजवैद्याने तपासून म्हटले–"हा रोग हटवण्यासाठी रामसहाय नावाच्या लाकूडतोड्याच्या मदतीची आवश्यकता आहे. तो बऱ्याच दिवसांपासून कोठे दिसत नाही. त्याचा शोध घ्यायला हवा."

राजवर्धनने रामसहायचा सर्वत्र शोध करवला पण त्याचा पत्ता लागेना! शेवटी चिडून त्यानेच रामसहायचे रूप धारण केले व तो राजवैद्याकडे गेला.

वैद्याने त्याला सांगितले–"रामसहाय, तुला देवकण्हेर माहीत आहे? त्याच्या मुळांची मला फार जरूरी आहे. राणीच्या औषधासाठी मला तो हवी आहे."

राजवर्धन जंगलात गेला. पण त्याला देवकण्हेरीबद्दल काहीच माहिती नव्हती.

म्हणून तो झाडझाडोरा धुंडत राहिला. राजवर्धन कैदेत असताना मंत्र्याने त्याच्याकडुन ·विषवृक्षाबद्दल ऐकले होते. तेव्हापासून मंत्री स्वतःच राजा बनण्यासाठी संधी शोधत होता. त्या वृक्षाच्या पहारेकऱ्यांना फितवून त्याने स्वतःच तेथे जाऊन राजाचे रूप धारण केले व त्याने असा विचार केला की आता जर तो वृक्षच कापून टाकला तर भविष्यात कोणीही रूप परिवर्तन करू शकणार नाही. त्याने तो विचार लगेच अंमलात आणला व पहारेकऱ्यांना वृक्ष कापण्याची आज्ञा दिली.

परंतु शिपायांपैकी कोणीही हे कृत्य करायला पुढे होईना. ते म्हणू लागले–

"हा अद्भुत वृक्ष कापणे म्हणजे जाणून बुजून अनर्थं ओढवून घेणे होय. हे काम कृपा करून आमच्याकडून करवू नका."

"मग एक काम तरी करा. इथे आसपास कोणी लाकूडतोड्या दिसला, तर त्याला माझ्याकडे घेऊन या." मंत्री म्हणाला.

शिपायांनी जाऊन रामसहायच्या रूपातल्या राजवर्धनला आपणाबरोबर येण्याची विनंती केली. व त्याला ते मंत्र्याकडे घेऊन गेले. पण त्यानेही तो वृक्ष तोडायला नकार दिला.

राजाच्या रूपातल्या मंत्र्याने म्हटले– "तू माझी अशी अवज्ञा करतोस?" असे म्हणत त्याने शिपायांना त्याला चाबकाने मारायची आज्ञा दिली. शिपाई चाबूक उगारणार इतक्यात राजवर्धनने कुऱ्हाडीने त्या अद्भुत वृक्षाचो खांडे करून टाकली. दुसऱ्याच क्षणी रामसहायमधील राजवर्धनला निजरूप प्राप्त झाले. हे पहाताच मंत्री तिथून पळून गेला व शिपायांनी राजवर्धनच्या पायांवर लोटांगण घेऊन क्षमा मागितली.

नंतर राजवर्धन राजवाड्यात परत आला. त्याने राजाला मंत्र्याच्या द्रोहाची हकीकत सांगितली व अद्भुत वृक्ष कापून त्यांची राख बनल्याचा वृत्तान्तही सांगितला. हे सर्व ऐकून राजा म्हणाला–"ऐक बेटा, तो रामसहाय कुठे आहे त्याचा शोध घे आणि तुझ्या आईचं औषधपाणी करव. या साऱ्या गोंधळाचं मूळ कारण म्हणजे आपल्या वंशाच्या इतिहासाबद्दलची ती ताडपत्रच आहेत. ती आणखी कोणाच्या नजरेस पडू नयेत म्हणून कुठेतरी लपवून ठेव."

या घटनांमुळे राजवर्धनचे डोळे उघडले. आपल्या वडिलांच्या पश्चात तो राजा बनला. तो स्वतःच्या शक्तीवर आता जास्त विश्वास ठेवू लागला व मंत्र-तंत्रांच्या सामर्थ्याबद्दल त्याने कधी पुन्हा 'ब्र' म्हणून काढला नाही.

माकडचेष्टा

एका गावात एक म्हातारा माणूस रहात असे. एक दिवस बायकोनं दिलेली थालिपिठांची पिशवी घेऊन जवळच्या डोंगरावर गवत कापायला गेला. तेथे त्याने थालिपिठांची पिशवी एका झाडाला टांगून ठेवली व तो गवत कापू लागला. इतक्यात कुठूनशी एक माकडांची टोळी आली व झाडाला टांगलेली पिशवी काढून त्यातली सर्व थालिपिठे त्यांनी खाऊन टाकली.

हे सर्व दृश्य पाहूनही म्हातारा न हालता गप्प बसून राहिला. माकडांनी एक पुतळा समजून त्याच्या भोवती थोडी किचकिच केली. नंतर काही निश्चय करून ती त्याच्या अगदी जवळ गेली. त्यांनी म्हाताऱ्याला उचलले व जवळच्या एका उजाड झालेल्या मंदिरात घेऊन गेली. तेथे माकडांनी त्याला एका पायरीवर बसवले.

नंतर सर्व माकडे निघून गेली. आणि थोड्याच वेळात मुठो भरभरून नाणी घेऊन आली. ती नाणी म्हाताऱ्यासमोर पसरून टाकून ती तेथून निघून गेली.

तोपर्यंत म्हातारा डोळे बंद करून न हलता-डुलता बसून होता. बहुधा येणारे जाणारे लोक देवासमोर पैसे फेकताना माकडांनी पाहिले असावे व ते पैसे उचलून त्यांनी ते कुठे सुरक्षित लपवून ठेवले असावेत. आता तेच पैसे त्यांनी म्हाताऱ्यासमोर पसरून टाकले होते!

माकडे निघून गेल्यावर म्हातारा या माकडचेष्टांना मनातल्या मनात हसला. काही घडले असो–आज त्याचे नशीब शिकंदर होते! मोठ्या सावधपणे म्हाताऱ्याने ते पैसे वेचून घेतले. घरी परतताना त्याने स्वतः व बायकोसाठी काही कपडे खरेदी केले. उरलेले पैसे त्याने बायकोच्या हवाली

'चांदोबा' मधे २५ वर्षांपूर्वी प्रकाशित झालेली गोष्ट

केले व पक्वान्न बनवून दोघे पोटभर जेवले.

हे जोडपे जेवत असतानाच त्यांची एक म्हातारी शेजारीण तेथे आली. तिने आश्चर्याने विचारले—"अरे, आज काय विशेष? तुम्ही दोघं नवे कपडे घालून ऐटीत बसून मेजवानी झोडताय?"

म्हाताऱ्याच्या बायकोने शेजारणीलाही पक्वान्न खाऊ घातले आणि माकडांची कहाणीही सांगितली.

गोष्ट ऐकून शेजारीण भराभरा आपल्या घरी गेली आणि आपल्या नवऱ्याला सर्व हकीकत सांगून म्हणाली—"तुम्हीही उद्या डोंगरावर जाऊन माकडांकडून पैसे घेऊन या."

या म्हाताऱ्याने आपल्या बायकोचे म्हणणे कबूल केले. दुसऱ्या दिवशी शेजारीण म्हातारीनेही आपल्या नवऱ्याला थालिपिठे करून दिली. थालिपिठांची शिदोरी घेऊन हा म्हाताराही तिथे पोचला. झाडाच्या फांदीला शिदोरी अडकवून तो एका जागी पुतळ्यासारखा बसून राहिला.

थोड्या वेळात माकडेही येऊन पोचली. थालिपिठे सफाचट करून पुतळ्यासारख्या बसलेल्या बुड्ढ्याजवळ आली. त्यांनी त्याला तिथेच खाली आपटले. त्याच्या डोक्यावर जोरात टपला मारल्या, त्याचे केस उपटले आणि नखांनी ओरबाडून त्याच्या शरीराची चाळणी केली. नंतर उड्या मारत गडबड करत ती तेथून निघून गेली.

म्हाताऱ्याच्या अंगातून रक्त येऊ लागले, वेदना होऊ लागल्या, कसा तरी विव्हळत पाय ओढत तो आपल्या घरी पोचला. मधल्या अवधीत त्याच्या म्हातारीने आपले जुने कपडे जाळून टाकले. आता आपला नवरा नवे कपडे घेऊन येईल, ते घालून आपण सर्वत्र मिरवू-असा विचार करीत ती नवऱ्याची वाट पहात बसली होती. पण आता आपल्या नवऱ्याला अशा जखमी अवस्थेत येताना पाहून, घाबरून तिची दातखीळच बसली.

नैसर्गिक आश्चर्ये:

धोका

घरात सर्वसाधारणतः सापडणाऱ्या माशा या जगातील अत्यंत भयानक असे आजार निर्माण करतात. कॉलरा, टायफॉईड, प्लेग यांसारखे तीस प्रकारचे भयानक रोग या माशांमुळे फैलावतात.

'ओपोसम्'

अमेरिकेत आढळणारा 'ओपोसम्'—एक रान-मांजराच्या जातीचा प्राणी आहे. कोणी शिकारी आपला पाठलाग करीत आहे असे त्याला वाटले, तर तो मेल्याचे सोंग करून पडून रहातो!